

έσσηνσιαλισμός, έσχατολογία και έμπειρισμός

*Έπιστημολογικά προβλήματα
κατασκευής θεωριών εις τὰς
κοινωνικοπολιτικές επιστήμας*

του
Δρος Νικολάου Βεντούρη

*Έπιμελητοῦ
Πανεπιστημίου Tübingen*

Σήμερον, εις μίαν δηλαδή εποχὴν ὅπου αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ επιστήμαι ἔχουν πλέον διεθνῶς καθιερωθῇ εἰς τὰ Πανεπιστήμια ὡς τοιαῦται, ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις νὰ κρατῇ ἕρις καὶ ἀμφισβήτησις εἰς τὰς βασικὰς ἀντιλήψεις περὶ τοὺς σκοποὺς, τὴν μέθοδον καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀντικειμένου των. Καὶ δὲν ὑφίσταται μὲν ἀμφισβήτησις ὡς πρὸς τὴν ἀναγκαιότητα ὑπάρξεως θεωριῶν ἀνταγωνιζομένων ἀλλήλας, ὑφίσταται ὅμως τοιαύτη ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς κριτικῆς καὶ τοῦ ἐλέγχου των. Οὕτω ἡ κρίσις «ταντότητος», τὴν ὁποίαν διέρχονται αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ επιστήμαι, εἶναι κατ' ἀρχὴν κρίσις τῶν πολιτικῶν θεωριῶν.¹ Πολλὰκις αὕτη ὀφείλεται εἰς σύγκυσιν περὶ τὰς ἐπιστημολογικὰς ἀρχὰς τοῦ κλάδου τούτου. Ἡ δὲ ἐπιχειρηματολογία ἀναφέρεται ὅτε μὲν εἰς τὸν τρόπον διαμορφώσεως τῶν θεωριῶν τούτων, ὅτε δὲ εἰς τὰς ἐπιδράσεις των.

Οὕτω, ἀπὸ πλευρᾶς πολιτικῆς σκοπιμότητος, τὸ πρόβλημα περὶ τῶν συμφερόντων (Interessen), ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων προσανατολίζονται αἱ ἔρευναι περὶ τὴν γνῶσιν καὶ περὶ τὴν κοινωνικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐρευνῶν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν επιστημῶν, εἶναι ἀδιάφορον,² δοθέντος ὅτι τοῦτο δὲν καθάπτεται τῆς ὁρθότητος, ἀκριβέστερον εἰπεῖν, τοῦ βαθμοῦ ἀξιολογήσεως τοῦ ἐκάστοτε θεωρητικοῦ ὑποδείγματος. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα προϋποθέτει μίαν διευκρίνισιν τῶν ἐπιστημολογικῶν θεμελιῶν τῆς κοινωνικοπολιτικῆς επιστήμης, ἰδιαίτερώς δὲ μίαν συζήτησιν ἐπὶ τῶν σκοπῶν, τῶν λειτουργιῶν, καὶ προβλημάτων διαμορφώσεως θεωριῶν τῆς επιστήμης ταύτης.³

1. σκοποὶ καὶ προβλήματα διαμορφώσεως θεωριῶν τῆς κοινωνικοπολιτικῆς επιστήμης

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς αἱ μεθοδολογικαὶ συζητήσεις καταλήγουν, σχεδὸν ἀναποφεύκτως, εἰς ἀξιολογήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς προσφορᾶς, δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσῃ τὸ γεγονός ὅτι αὗται στεροῦνται δημοτικότητος παρὰ τῇ πλειονότητι τῶν περὶ τὰς κοινωνικοπολιτικὰς επιστήμας ἀσχολουμένων.⁴ Ἐνῶ

1. 'Ide Dettling, W., «Politikwissenschaft zwischen Kritik und Engagement», εἰς: *Zeitschrift für Politik*, 1972, σελ. 150 ἑπ.

2. 'Ide Naschold, F., *Politische Wissenschaft. Entstehung, Begründung und gesellschaftliche Einwirkung*. Μόναχον 1972, 2α ἐκδ., σελ. 26 ἑπ., σελ. 64 ἑπ.

3. Αἱ ἐπόμεναι ἀναπτύξεις περιορίζονται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναφορὰν τῶν πολιτικῶν επιστημῶν, δηλονότι εἰς τὸ ἐρώτημα κατὰ ποίους κανόνας προάγει ἡ ἐπιστήμη αὕτη τὴν γνῶσιν ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ ἀντικειμένου ἐρεῖνης τῆς. Ἀκολουθοῦν δὲ αὗται τὴν θέσιν ὅτι ὁ «ὑπερτονισμὸς μεθοδολογικῶν προβλημάτων», εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Naschold (ἐνθ' ἂν., σελ. 54) διαγιγνώσκει ὑπαρξίν κινδύνου, δὲν ἐμφανίζεται οὔτε κἂν εἰς τὸν ὀρίζοντα τῆς θεωρητικῆς συζητήσεως.

4. 'Ide Albert, H., «Probleme der Theoriebildung. Entwicklung, Struktur und Anwendung sozialwissenschaftlicher Theorien», εἰς (ἐκδ. τοῦ αὐτοῦ), *Theorie und Realität*. Τυβίγγη 1964, σελ. 3, 2α ἐκδ., 1972.

ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν ἐξομοιοῦνται τὰ προβλήματα διαμορφώσεως καὶ ἰσχύος θεωριῶν, ἡ δὲ διαδικασία δοκιμῆς καὶ ἐπιτυχίας (trial and error)—ὁ ἔλεγχος δηλαδὴ νομολογικῶν ὑποθέσεων διὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐμπειρίας—οὐδένα πρωτεύοντα ρόλον διαδραματίζει, φαίνεται ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν νὰ ἱκανοποιῶνται τὰ μέγιστα οἱ περὶ τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἀσχολούμενοι ἐκ ποικιλιωτάτων ἀλληγορικῶν ἐκφράσεων, γενικωτάτων σχημάτων ἐρμηνείας. Πολλὰκις ὁπισθεν τούτων—καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνηθέστερον—ὑποκρύπτονται «μεγαλόσχημοι πλάναι», «πολέμματα ἀμφιβόλων φιλοσοφιδῶν» ἢ «προσφιλέεις λέξεις φιλοσοφικῶν ρευμάτων μόδας»¹ ἐν ὀλίγοις: μεθοδολογία τῶν ἐννοιῶν ἀντὶ τῆς μεθοδολογίας τῶν κρίσεων. Οὕτως ἔχοντων τῶν πραγμάτων, ἡ ἐξωπανεπιστημιακὴ διδασκαλία καὶ μάθησις τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπολήξῃ εἰς πύρρειον νίκην ἂν δὲν προσδιορισθῇ ἐπακριβῶς τὸ ἀντικείμενον ἐρευνῆν, τὸ αἷτημα ἀξιώσεως ἐπεξηγήσεως (Erklärungsanspruch) καὶ αἱ γνωσιολογικαὶ μέθοδοι, καὶ ἂν δὲν καταστήσῃ προσιτὴ μία ὀρθολογικωτέρα κριτικὴ.

1.1. Ἡ πολιτικὴ ἐπιστῆμη ὡς κοινωνικὴ ἐπιστῆμη

Ἡ πολιτικὴ ἐπιστῆμη ἐπιδίδκει μίαν γνῶσιν τῶν συναρτήσεων δομῆς (Strukturzusammenhänge) τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος, καθοδηγούμενην ὑπὸ τῆς θεωρίας, μεθοδικῶς ἀσφαλῆ καὶ ἐμπειρικῶς προσανατολισμένην.²

Κατὰ ταῦτα δέον νὰ νοηθῇ αὕτη ὡς κοινωνικὴ ἐπιστῆμη.³ Διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου οὔτε μία ὄψιμος θεωρητικὴ δικαιολόγησις τῆς ἀκαδηματικῆς ὀργανωτικῆς τῆς ἐντάξεως ἐπιδίδκεται, οὔτε τυχὸν χαρακτηρισμὸς τοῦ γνωσιολογικοῦ τῆς ἐνδιαφέροντος ὡς συνισταμένου εἰς ἰδιότητα «ὀλοκληρούσης ἐπιστήμης». Ἀπλῶς ἐπιδίδκεται ν' ἀποφευχθῇ τὸ αἷτημα αὐτονομίας, τὸ ὁποῖον προβάλλουν αἱ ἀντιλήψεις ἐνὸς μεθοδολογικοῦ ἀτομικισμοῦ ἢ διαχωριστικισμοῦ, αἷτημα δηλαδὴ ἀξιοῦν ὄχι μόνον ἴδιον

καὶ αὐτοτελὲς ἀντικείμενον γνώσεως—οἷα ἡ δομὴ τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος—ἀλλὰ καὶ ἰδίαν καὶ αὐτοτελῆ μέθοδον ἔλεγχου. Οὕτω τὰ πορίσματα τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν πρέπει νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐλεγχθοῦν τόσον ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν κοινωνιολόγον, τόσον ἀπὸ τὸν ἱστορικόν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν ἐθνολόγον ἢ τὸν ἐπιστήμονα τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας. Τὸ αἷτημα τοῦτο διὰ μίαν διυποκειμενικὴν δυνατότητα ἔλεγχου τῶν προτάσεων⁴ (Aussagen) τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν συνεπάγεται ταυτοχρόνως καὶ ὀρισμένες κατ' ἐλάχιστον ἀπαιτήσεις εἰς τὴν δομὴν τῶν θεωριῶν τῶν ἐπιστημῶν τούτων.

1.2. Αἱ θεωρίαι τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ὡς σύστημα νομολογικῶν ὑποθέσεων

Ἡ ἐννοια τῆς «θεωρίας» εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικὰς ἐπιστήμας εἶναι μία ἐννοια ἀρκούντως περιπελεγμένη. Δὲν εἶναι πολλάκις σαφὲς ἂν ὑπὸ αὐτὴν νοοῦνται σύνολα ἐννοιῶν (conceptual framework), σημεῖα ἀναφορᾶς, ἐμπειρικαὶ γενικεύσεις, ὑποθέσεις, μοντέλλα καὶ πολιτικαὶ παραδοχαὶ ὡς σχέδια ταξινομήσεως καὶ πολιτικῆς διαδικασίας, ἥτοι, ὡς πολιτικὰ προγράμματα.⁵ Ὡς παραδείγματα πειστικὰ τῆς ἀσαφείας ταύτης θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναφερθοῦν οἱ δόρι: «θεωρία συστημάτων», «θεωρία πλουραλισμοῦ», «θεωρία συμβουλίων» (Rätheorie), ἢ «θεωρία συνδέσμων» (Verbände). Τὰ ποικίλα ταῦτα περιεχόμενα τῆς ἐννοίας «θεωρία»—τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπεράδεκτα ἐκ πολλῶν λόγων—ἀποτελοῦν ἐν τοῦτοις τὴν βάσιν τόσον τῶν παλαιῶν, ὅσον καὶ τῶν νεωτέρων κοινωνικοπολιτικῶν θεωριῶν. Οὕτω παρουσιάζονται αἱ θεωρίαι εἴτε ὡς ἀβέβαιαι «κερδοσκοπία» (Spekulation)—ὡς ἂν ἡδύνατο τις νὰ ἐπιτύχῃ κάποτε βεβαιότητα ἐν σχέσει πρὸς «ἐπιβεβαιωθέντα» γεγονότα—εἴτε ὡς κανονιστικὸν σύστημα—ὡς ἂν ἡδύνατο τις, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως

1. Albert, H., ἔνθ' ἂν., σελ. 6.

2. Ὑπὸ τὸν ὄρον «πολιτικὸν σύστημα» δέον νὰ νοησῶμεν ἐπιτηδύομεν εἰς R.A. Dahl (*Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs, N. J., 1963, S. 6), ὁ ὁποῖος μὲν τὴν σειράν του οἰκοδόμη ἐπὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Max Weber καὶ τοῦ H. D. Lasswell, ἐνα σταθερὸν πρότυπον κοινωνικῶν ἀλληλεπενεργειῶν, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται εἰς σημαντικὸν βαθμὸν ὑπὸ δυνάμεως κυριαρχίας ἢ ἀθεντίας. Ἰδε ἐπίσης ἐπ' αὐτοῦ, Konegen, N., *Politikwissenschaft. Eine kybernetische Einführung*. Düsseldorf 1973, σελ. 22-30.

3. Διὰ τὴν διάστασιν τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς δημιουργηθέντων ἐπιστημολογικῶν καὶ μεθοδολογικῶν προβλημάτων, ἴδε Malewski, A., *Verhalten und Interaktion. Die Theorie des Verhaltens und das Problem der sozialwissenschaftlichen Integration*, Tübingen 1967, ἰδία σελ. 1-4, 10-22. Fleischmann, G., *Nationalökonomie und sozialwissenschaftliche Integration*. Tübingen 1966. Opp, K.-D., *Verhaltens-theoretische Soziologie*. Reinbeck bei Hamburg 1972, σελ. 15-25.

4. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξουν ἰδία μέθοδοι τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ἐπιστημολογικὴ μεθοδολογία τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν δυνατόν νὰ εἶναι μόνον ἓνα τμήμα τῆς γενικωτέρας μεθοδολογίας τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ἰδε περὶ τούτου, Isaac A. C., *Scope and Methods of Political Science*. Homewood (Ill.) 1969· παρατέρω, Albert, H., «Nationalökonomie als Soziologie: Zur sozialwissenschaftlichen Integrationsproblematik». Εἰς: Τοῦ αὐτοῦ, *Marktsociologie und Entscheidungslogik. Ökonomische Probleme in soziologischer Perspektive*. Neuwied und Berlin 1967, σελ. 470-508.

5. Διὰ τὰ γενικά προβλήματα τῆς κατασκευῆς θεωριῶν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἴδε ἰδιαίτερος Rudner, R. S., *Philosophy of Social Science*. Englewood Cliffs (N. J.) 1966, σελ. 10-53. Galtung, J., *Theory and Methods of Social Research*. London 1970, 3η ἐκδ., σελ. 451-490. Blalock H. M., [Blalock, A. B., *Methodology in Social Research*. London 1971, σελ. 155-198. Blalock H. M., Jr., *Theory Construction from Verbal to Mathematical Formulations*. Englewood Cliffs (N. J.) 1967, σελ. 10-47.

άξιων και σκοπών και διά της παραδοχής νόμων και κανόνων διεπόντων την κοινωνικοπολιτικήν συμπεριφοράν, νά εξηγήσῃ τήν κοινωνικοπολιτικήν πραγματικότητα και νά έρμηνεύσῃ (ώπερπολιτικάς) σχέσεις. Έτι δέ περαιτέρω αἱ θεωρίαι παρουσιάζονται εἴτε ὡς μηχανισμός έννοιῶν—ὡς ἄν τὸ ἀναλυτικὸν πλαίσιον ἀναφορᾶς παρουσίαζεν ἓν σύστημα ἰσχυρισμῶν—εἴτε τέλος ὡς μοντέλλα—ὡς ἄν δηλαδὴ ἡδυνάτο τις νά ἀντλήσῃ πληροφορίας περὶ πραγματικῶν σχέσεων διά τῆς κατασκευῆς μοντέλλων μὲ ὑψηλὸν βαθμὸν ἀφαίρεσεως.¹ Ἄντ' αὐτῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον «θεωρία», δέον νά νοηθῇ τὸν σύστημα νομολογικῶν ὑποθέσεων, ἓν σύστημα γενικῶν προτάσεων (Aussage), ἐμπειρικῶς μεσστῶν περιεχομένων (πλήρων) μὲ νομολογικὸν χαρακτῆρα, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι κανονιστικαί, ἀλλὰ διαγνωστικαί, φύσεως οὐκ ἀναλυτικῆς ἀλλὰ συνθετικῆς, μὴ δυνάμεναι νά ἐλεγχθοῦν μόνον διὰ τῆς λογικῆς ἀναλύσεως ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐπιπροσθέτου ἀντιπαράθεσεως πρὸς τὰ γεγονότα.² Μόνον ὑπὸ μίαν τοιαύτην ἐκδοχὴν θὰ ἡδύναιο ἡ ἐφαρμογὴ θεωρίων τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ συγκεκριμένον πολιτικὸν κατστάσεων, νά ἐξῇ ὡς σκοπὸν τὸν ἴδιον ἐλεγχον (ὡςλαδὴ τὴν πλήρη ἐπεξεργασίαν καὶ ἐκλέπτυσιν), τὴν ἐξήγησιν πολιτικῶν πραγματικῶν διαδικασιῶν, τὴν πρόγνωσιν κοινωνικοπολιτικῶν ἐξελίξεων καὶ τὸν κοινωνικοτεχνολογικὸν ἐλεγχον καὶ ποδηγέτησιν τῶν πολιτικῶν συμβαινόντων.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐλάχισται ἐκ τῶν συνήθως ἀποκαλουμένων «κοινωνικοπολιτικῶν θεωρίων» ἀποτελοῦν τῇ ἀληθείᾳ «θεωρία»—σύστημα ἀ δηλονότι νομολογικῶν ὑποθέσεων. Οὕτω, ἴνα ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἥδη ἐκτεθέντα παραδείγματα «θεωρίων», ἡ «θεωρία συστημάτων»—ἡ γενικὴ καὶ τῆς Κυβερνητικῆς—δὲν ἀποτελεῖ «θεωρίαν»³

1. Κατὰ τὸν Rudner (ἐνθ' ἄν., σελ. 23) αἱ έννοιαι «μοντέλλο» καὶ «θεωρία» ὑποδηλοῦν μίαν «...μεταγχολικὴν ἐλλειψιν ὁμοιομορφίας εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα».

2. Ὁ έμπειρισμός τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν περιπίπτει ἐνταθα εἰς ἓνα κύκλον, δηλαδὴ εἰς τὸ δίλημμα «... εἰ πρέπει νά μὴ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ ὑπαρξὶς θεωρίων ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς στενῶς συλλαμβανόμενου ἐπιστημονικοῦ ἰδεώδους, παρὰ ταῦτα ὅμως νά διατηρηθῇ σταθερὸς πρὸς ὥριστες προοπτικές, αἱ ὁποῖαι καθοδηγοῦν μίαν ἐπιλογὴν τρόπου θεωρήσεως τῆς κοινωνικοπολιτικῆς πραγματικότητος» (Schütte, H.G., *Der empirische Gehalt des Funktionalismus*. Meisenheim am Glan 1971, σελ. 24). Διὰ τὴν γενικοτέρην κριτικὴν ἐπὶ τοῦ έμπειρισμοῦ, ἴδε Feyerabend, P.K., *Explanation, Reduction and Empiricism*. Εἰς: Feigl, H./Maxwell, G. (ἐκδόται): *Scientific Explanation, Space and Time*. Minneapolis 1962, Vol. 3. Τοῦ αὐτοῦ, *Problems of Empiricism*. Εἰς: Colodny, R. G. (ἐκδόται), *Beyond the Edge of Certainty*. Englewood Cliffs 1965.

3. Κατὰ τὴν κριτικὴν τῶν συστηματικοθεωρητικῶν ὀρειδγμάτων τῶν θεωρίων περὶ τὰς διενεχθεῖς σχέσεις, ὁ D. Frei (*Theorien der internationalen Beziehungen*. München 1973, σελ. 225) τινεῖται, ὅτι θα ἦτο καλλίτερον νά ὁμιλοῦμεν περὶ μιάς «συστηματικοθεωρητικῆς προοπτικῆς», ἡ ὁποία δέον νά νοηθῇ ὡς «εὐρετικῆς ἀρχῆς», ἀντὶ τῆς έννοιας «θεωρία συστημάτων».

ἀλλὰ σχεδιακὸν ἢ—ἀκριβέστερον—ἀναλυτικὸν πλαίσιον.⁴ Ἡ «θεωρία» συμβουλίαν (Rätetheorie) ὡσαύτως δὲν ἀποτελεῖ «θεωρίαν», ἀλλὰ ταξθετικὸν πολιτικὸν σχέδιον ἢ πρόγραμμα τὸ ὁποῖον εἶναι δυνάτον καὶ πρέπει ἐν πάσῃ περιπτώσει νά ἐρευνηθῇ κατὰ τὰς θεωρητικὰς ἐφαρμογὰς του.⁵ Ἡ «θεωρία τοῦ πλουραλισμοῦ» ἀποτελεῖ ἐν μέρει μὲν πολιτικὴν-προγραμματικὴν ἀπολογίαν τοῦ πολιτικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἀναγομένου εἰς θεσμικὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία διέπει τὴν δομὴν τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας, ἐν μέρει δὲ ἐρμηνείαν τῆς διαμορφώσεως δυνάμεων ἐν αὐτῇ.⁶ Τέλος ἡ «θεωρία συνδέσεων»⁷ (Verbände) ἀποτελεῖ ἐν ἄθροισμα ἐμπειρικῶν γενικεύσεων ἀποσκοποῦσῶν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς λειτουργίας καὶ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς θέσεως τῶν «ὁμάδων συμφερόντων» εἰς τὸ σύγχρονον κοινωνικοπολιτικὸν σύστημα, μὲ ἐλαχίστους μόνον γενικὰς ἐπεξηγήσεις τῶν δυνατοτήτων ἐπιρροῆς τὰς ὁποίας ἔχουν αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ ένώσεις»⁸ (Verbände). Οὕτε αὕτη ἡ κατασκευὴ μοντέλλων ὡς «ἰδανικοποιήμένων σχεδίων»⁹ ἀποτελεῖ διέξοδον ἐξ αὐτοῦ τοῦ διλήμματος. Τὰ «σχέδια» ταῦτα, μὴ ἀνταποκρινόμενα—καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ὑποστηρικτάς των—πρὸς τὴν πραγματικότητα, δὲν εἶναι δυνάτον νά τεθοῦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μοίρας πρὸς ἐμπειρικῶς μεστὰς περιεχομένου (πλήρεις) θεωρίας.

Αἱ σύγχρονοι θεωρίαι τῶν κοινωνικοπολιτικῶν

4. Ἴδε Narr, W.-D., *Theoriebegriffe und Systemtheorie*. Stuttgart/Berlin 1969, σελ. 108. Ὁ Narr χαρακτηρίζει τὴν πολιτικὴν κυβερνήσιν τοῦ K.W. Deutsch ὡς μίαν «...μεγαλοπρεπὴ σχηματοποίησιν περιγραφικοῦ χαρακτῆρος». Ἴδε τοῦ αὐτοῦ, «David Eastons Systemanalyse», εἰς: *Politische Vierteljahresschrift*, JG. 8, H. 3 (1967), σελ. 424-444. Ὁ K.-D. Opp (*Kybernetik und Soziologie*. Neuwied und Berlin 1970) ἐπιστὰ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ὅτι τὰ συστηματικοθεωρητικά καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ κυβερνητικά ὑποδείγματα εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικάς ἐπιστήμας ἀποτελοῦν «ἐρμηνευμένους» ὁλογοισμούς. Παρομοίαν κριτικὴν δυνάτον νά ἀσκηθῇ καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων καὶ εἰς τὴν «λειτουργικήν» θεωρίαν τῶν ένώσεων (Verbände), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μᾶλλον ἀναλυτικὸν πλαίσιον ἀναφορᾶς πρὸς κατασκευὴν ὑποθέσεων παρὰ θεωρίαν. Ἴδε Narr, W.-D./Naschold, F., *Theorie der Demokratie*. Stuttgart 1971, σελ. 212.

5. Ἴδε Kevenhörter, P., *Rätesystem als Instrument zur Kontrolle politischer und wirtschaftlicher Macht*. Opladen 1974. Τοῦ αὐτοῦ, *Rätesystem. Ein Organisationsmodell für moderne Industriegesellschaften*. Εἰς: Molitor R. (ἐκδόται), *Kontaktstudie. Ökonomie und Gesellschaft*. Frankfurt a.M. 1972, σελ. 203-210.

6. Ἴδε Naschold, F./Steffani, W. (ἐκδόται), *Pluralismus. Konzeptionen und Kontroversen*. München 1972, σελ. 9 ἔπ.

7. Ἴδε Beye, K. Von. *Interessengruppen in der Demokratie*. München 1969, σελ. 196-206.

8. Ἴδε Olson, M., *Die Logik des Kollektiven Handelns*. Tübingen 1968, σελ. 130-164. Offe, C., *Politische Herrschaft und Klassenstrukturen*, εἰς: Kress, G./Senghaas, D. (ἐκδόται), *Politikwissenschaft. Eine Einführung in ihre Probleme*. Frankfurt a. M. 1972, σελ. 135-164.

9. Ἴδε Isaak A.C., *Scope and Methods of Political Science*, ἐνθ' ἄν., σελ. 147.

ἐπιστημῶν χρησιμοποιοῦν τὴν ἔννοιαν «θεωρία» δι' ὅλας σχεδὸν τὰς φάσεις τῆς διαμορφώσεως θεωριῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου καθιστοῦν ταύτην λιαν ἀόριστον καὶ ἄχρηστον. Πρωταρχικὸν χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν «θεωριῶν» τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης, δέον νὰ ἀποτελῇ ἡ ἱκανότης τῶν πρὸς ἐπεξήγησιν καὶ πρόγνωσην πολιτικῶν φαινομένων καὶ ὅχι ἡ λειτουργία τῶν ὡς κανονιστικῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας.¹ Ἐξ αὐτῶν λοιπὸν τῶν στόχων τῶν κοινωνικοπολιτικῶν θεωριῶν εἶναι δυνατόν νὰ συναχθοῦν αἱ προϋποθέσεις, τὰ κριτήρια καὶ ἡ διαδικασία τοῦ κατὰ παραγωγικὴν μέθοδον ἐλέγχου τῶν, δηλονότι τῆς παραγωγικῆς τῶν θεωρήσεως.

1.3. Παραγωγικὴ θεωρήσις: προϋποθέσεις, κριτήρια, διαδικασία

Ἐπειδὴ αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ θεωρίαι, δηλονότι αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ ὑποθέσεις, οικοδομοῦνται μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταστήσουν δυνατὴν τὴν διατύπωσιν ἀληθῶν κρίσεων ἐπὶ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς πραγματικότητος, δέον ὅπως αἱ εἰς αὐτὰς ἐνυπάρχουσαι προτάσεις ἱκανοποιοῦν τρία αἰτήματα:

- αἴτημα ἀναφορᾶς εἰς τὴν πραγματικότητα
- αἴτημα πληροφοριακοῦ περιεχομένου
- αἴτημα ἀληθείας.

Ἡ πλήρως τῶν αἰτημάτων τούτων μόνον διὰ παραγωγικῶν μεθόδων εἶναι δυνατόν νὰ διαπιστωθῇ καὶ μάλιστα διὰ τῶν συμπερασμάτων τὰ ὅποια δυνατόν νὰ συναχθοῦν ἐκ τῶν προτάσεων κρίσεως (Aussagen). Ὡς διαδικασία διαπιστώσεως προσφέρονται ἐνταῦθα τέσσαρα στάδια, τὰ ὅποια συμπληροῦνται ἢ μᾶλλον προϋποτίθενται ἀμοιβαίως:

1. Ὁ ἔλεγχος τῆς λογικῆς γραμματικῆς τῶν συμπερασμάτων, τὰ ὅποια εἶναι δυνατόν νὰ συναχθοῦν ἀπὸ τὰς μεμονωμένας ὑποθέσεις.
2. Ὁ συγκριτικὸς ἔλεγχος τῶν συμπερασμάτων διαφόρων, ἀνταγωνιζομένων ἀλλήλας, θεωριῶν.
3. Ὁ ἔλεγχος τοῦ πληροφοριακοῦ περιεχομένου μὴς θεωρίας ἢ υποθέσεως.
4. Ὁ ἔλεγχος τῆς θεωρίας δι' ἐμπειρικῆς ἐφαρμογῆς ἐπὶ πραγματικῶν πολιτικῶν φαινομένων ὧλων τῶν δυναμένων νὰ συναχθοῦν συμπερασμάτων.

Μολονότι ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὰ δύο πρῶτα στάδια τῆς ἀνωτέρω διαδικασίας θὰ ἦτο ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα, λαμβανομένης ἀκριβῶς ὅπ' ὄψει τῆς χρησιμότητος καὶ τῆς ἐνδρύτητος τῶν κοινωνικοπολιτικῶν θεωριῶν, ἐν τούτοις—εἰς τὰ πλαίσια τῆς πα-

ρούσης—ἡ προσοχὴ θὰ πρέπει μᾶλλον νὰ στραφῇ πρὸς τὰς συνεπείας τὰς ὁποίας ἐπάγονται τὰ στάδια 3 καὶ 4, ἰδιαιτέρως δὲ ὁ ἔλεγχος τοῦ πληροφοριακοῦ περιεχομένου μὴς θεωρίας.

Πληροφορικὰς ὑποθέσεις περὶ τὴν κοινωνικοπολιτικὴν πραγματικότητα παρέχουν μόνον ἐκεῖναι αἱ προτάσεις (Aussagen) αἱ ὁποῖαι—ἐκ λογικῶν αἰτιολογιῶν—περιλαμβάνουν ἐν γένει μόνον ἓνα περιορισμένον ἀριθμὸν γεγονότων. Ὡς ἐκ τούτου ἐκάστη ἐμπειρικῶς πλήρης ὑπόθεσις διαχωρίζει τὰς προτάσεις ὡς πρὸς τὴν πραγματικότητα (Realität) εἰς δύο κατηγορίας: τὰς παραδεκτὰς καὶ τὰς ἀπαρδεκτοὺς. Ὅσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ λογικὴ ἐνδρύτης (πλάτος) μὴς θεωρίας τόσοον δλιγώτεροι περιπτώσεις ἀποκλείονται αὐτῆς καὶ κατὰ συνέπειαν τόσοον πλέον περιορισμένοι εἶναι τὸ πληροφοριακὸν τῶν περιεχόμενων. Ἀντιστρόφως: ὅσον περισσότεραι περιπτώσεις ἀποκλείονται μὴς θεωρίας, τόσοον πλέον περιορισμένοι εἶναι τὸ λογικὸν τῆς εὐρος καὶ συνεπὲς τόσοον μεγαλύτερον τὸ πληροφοριακὸν τῆς περιεχόμενων. Ἐὰν τὸ λογικὸν εὖρος εἶναι ἀπὸλυτον—ἂν δηλαδὴ οὐδεμία νοητὴ περίπτωσις ἀποκλείεται λογικῶς—τότε ἡ ἐκάστοτε πρότασις ἀποτελεῖ ταυτολογίαν. Ἐὰν τὸ λογικὸν εὖρος ἴσούται πρὸς μηδέν, τότε εὐρισκόμεθα πρὸ μὴς ἀντιφατικῆς προτάσεως μὲ ἀπὸλυτον πληροφοριακὸν περιεχόμενον ἀκόμη καὶ ἂν τὰ δύο ἄκρα τῆς ἀντιφάσεως εἶναι δυνατόν νὰ παρουσιάσουν σημεῖα ἐπαφῆς πρὸς τὴν πραγματικότητα. Αἱ πληροφορικαὶ ὑποθέσεις κινούνται μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο ἀκράων περιπτώσεων.

Μὲ ἀφετηρίαν αὐτὰς τὰς προϋποθέσεις καὶ κριτήρια τοῦ κατὰ παραγωγικὴν μέθοδον ἐπιχειρουμένου ἐλέγχου τῶν συμπερασμάτων, τὰ ὅποια συνάγονται ἐκ θεωριῶν ἐμπειρικῶς πλήρων, ὥρισμένας νεώτεροι κοινωνικοπολιτικαὶ «θεωρίαι» δέον νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἥκιστα πληροφορικαὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξήγησιν πραγματικῶν κοινωνικοπολιτικῶν φαινομένων καὶ ἥκιστα κατάλληλοι πρὸς παραγωγὴν τῆς γνώσεως διὰ μὴς συστηματικῆς κατασκευῆς θεωριῶν εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικὰς ἐπιστήμας.²

Ἡ δὲ μεγαλεπήβολος μακροθεωρητικὴ ἀξίωσις ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐμφοροῦνται—ὅπως δηλαδὴ ἐρμηνεύσονται καὶ ἐξηγήσονται τὸ κοινωνικοπολιτικὸν σύστημα ἐν τῷ συνόλῳ του—ἴσταται εἰς ὀξείαν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν περιορισμένην ἱκανότητά των πρὸς ἐπεξήγησιν, π.χ. συστηματικοθεωρητικῶν υποδείγματων.³ Θὰ πρέπει νὰ διανυθῇ μακρὰ δόδος

1. Ἡ δυνατότης μακροχρονίαν προγνώσεων εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικὰς ἐπιστήμας ἀμφισβητεῖται μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ἐνεκα τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ κοινωνικοπολιτικὰ συστήματα δὲν ἐκπληροῦν μίαν σειρὰν προϋποθέσεων, ὡς «κυκλικόν», «στάσιμον», «ἀπομονωμένον» κτλ., αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ὑπαρξὴν καὶ διὰ τὸ κύρος τῶν προγνώσεων. Ἴδε ἐπ' αὐτοῦ, Popper, K., *Das Elend des Historizismus*. Tübingen 1969, σελ. 30 ἐπ., σελ. 83 ἐπ.

2. Ἴδε Isaak, A.C., ἐνθ' ἂν., σελ. 59, σελ. 136.

3. Ὅχι μόνον αἱ ἐρμηνεῖαι τῆς διενδοῦς πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσωτερικῶν κατανομῶν δυνάμεως εἰς τὰ κοινωνικοπολιτικὰ συστήματα ὁμοιάζουν συχνὰ ὡς «... Monumentalgemälden, die dann ihrerseits wieder nach Interpretationen und gelehrten Abhandlungen über die betreffenden der Schule rufen» (Frei, D., ἐνθ' ἂν., σελ. 18).

έως ότου καταστή έφικτή ή κατασκευή μιās γενικής, έμπειρικής πλήρους περιεχομένου, θεωρίας—πράγμα τó όποϊον έπιχειρούν ήδη οί Almond, Easton και Deutsch. Κατά την προσπάθειαν νά εξηγηθί ή διαμόρφωσις, αί επιδράσεις και ό έλεγχος πολιτικών άποφάσεων, έξομοιούνται έκάστοτε έσφαλμένως—ή τουλάχιστον δέν διαχωρίζονται εύκρινώς—ή λογική συνέπεια και ό έμπειρικός έλεγχος. Είς τās σχετικές αναπτύξεις δέν εξηγείται επαρκώς κατά ποϊον τρόπον είναι δυνατόν τυπικά θεωρία ή μάλλον τυπικοποιημένα πλαίσια σχεδίων νά μεταβληθούν εις πληροφοριακά σχήματα έπεξηγήσεως κοινωνικοπολιτικών λειτουργιών.¹

Ότως, ή έπεξεργασία έμπειρικών και τυπικών λειτουργιών διεάγεται παραλλήλως, παραβλεπόμενου τού γεγονότος ότι μόνον τυπικά θεωρία ή μάλλον μοντέλα ούδέν έπεξηγούν και κατά συνέπειαν δέν άποτελούν έμπειρικήν «θεωρίαν» υπό την ήδη αναπτυχθείσαν έννοιαν. Τά όρια μεταξύ «όρθου» και «έσφαλμένου» κατά την τυπικήν-αναλυτικήν έρευναν τότε μόνον παραμένουν ευδιάκριτα και διόστανται επαρκώς άλλήλων, όταν τó λογικόν εύρος μιās θεωρίας έλαττοῦται μέν, αλλά μόνον τόσον, όσον άπαιτείται διά την διατήρησιν τής δυνατότητος μετασχηματισμοῦ μεμονωμένων προτάσεων εις υποθέσεις έμπειρικός πλήρεις. Διά τής υποβολής δέ τών υποθέσεων τούτων εις έμπειρικόν έλεγχον καθίσταται έφικτός ό έμπειρικός έλεγχος τού συνόλου τών προτάσεων τούτων (Aussagen).

“Αν παραλειφθί τούτο, άν δηλαδή δέν επιδιωχθί ή διά πληροφοριακών και δυναμένων νά έλεγχθούν θεωριών εξήγησις τής δομής πολιτικών άποφάσεων—πράγμα τó όποϊον δέον νά άποτελῇ τόν κεντρικόν στόχον τών κοινωνικοπολιτικών έπιστημών—τότε τó σύγχρονον σχίσμα μεταξύ σχεδιασμών έμπειρικών

σπουδών έφ’ ενός και καθολικής έρμηνείας τής πολιτικής και τής κοινωνίας άφ’ έτέρου είναι δυνατόν έτι πλέον νά διευρυνθί. Τó κενόν δέ τούτο ούδόλως είναι δυνατόν νά υπερκεράσουν έμπειρικοί μελέται μεμονωμένων περιπτώσεων. Ουδέμία προοπτική διά την εξέλιξιν τών κοινωνικοπολιτικών έπιστημών προσφέρεται διά μιδς έπιλογής μεταξύ συλλογικής άπογοητεύσεως και συλλογικής λατρείας άξιών.²

2. τó τρίλημα κατά τόν σχηματισμόν θεωριών εις τās κοινωνικοπολιτικές έπιστήμας: έσσεσναιαλισμός, έσχατολογία και έμπειρισμός

“Εφ’ όσον αί κοινωνικοπολιτικά θεωρία έπιθυμοῦν νά προσφέρουν έν γενικόν σύστημα γνωστικών προτάσεων πρός εξήγησιν τής κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας, τότε ή φύσις αὐτῶν τών θεωριών και ή δυνατότης χρησιμοποίησός τών παριστοῦν τά θεμελιωδέστερα τών προβλημάτων διά την γνωστικήν πρόοδον.³ Τά προβλήματα ταῦτα έπιχειροῦν νά τά επιλύσουν ποικιλοτρόπως, πράγμα τó όποϊον καταδεικνύει ό ζωηρός ανταγωνισμός μεταξύ τών πολλαπλῶν τύπων θεωριῶν, όντολογικῶν-κανονιστικῶν, έμπειρικῶν-παραγωγικῶν, και διαλεκτικῶν θεωρητικῶν παραλλαγῶν.⁴

Διά τών μέχρι τούδε λεχθέντων θίγεται επίσης και τó πρόβλημα τής έπιστημολογικής συνεπαγωγής τών θεωρητικῶν αὐτῶν υποδειγμάτων ή πλέον συγκεκριμένως: τó πρόβλημα τής χρησιμότητος αὐτῶν διά την κατασκευήν πληροφοριακῶν, δυναμένων νά έλεγχθοῦν διυποκειμενικῶς, θεωριῶν, πρός έρμηνείαν τής δομής και τών λειτουργιῶν τής έσωτερικής και έξωτερικής πολιτικῆς.

2.1. Κριτική τών έσσεσναιαλιστικῶν θεωρητικῶν παραλλαγῶν

Αί έσσεσναιαλιστικά θεωρητικά παραλλagai, χαρακτηρισζόμεναι επίσης και ως όντολογικό-κανονιστικά θεωρία,⁵ διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλον εις την διαμόρφωσιν τών θεωριῶν εις τās

1. “Ide Mols, M., *Der Anspruch generaltheoretischer Exaktheit*, εις: Oberndorfer, D. (έκδότης), *Systemtheorie, Systemanalyse und Entwicklungsländerforschung*. Berlin 1971, σελ. 63-131. Luhmann, N., *Soziologische Aufklärung*. Opladen 1971, 2α έκδ. “Η θεωρία συστημάτων τού N. Luhmann συναθροίζει με μεγάλην πολυτητα όρισ μεθόδους και θεωρητικά υποδείγματα τών νεωτέρων κοινωνικοπολιτικῶν έπιστημῶν εις καθολικός προτάσεις περί τής κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας, αί όποιαι διά παραδείγματα γίνονται μέν κατανοηταί πλην όμως δέν είναι δυνατόν νά θεμελιωθοῦν επαρκώς. “Η θεωρία συστημάτων τού N. Luhmann δέν βασίζεται εις μιαν θεωρίαν προσεγγίσεως τής γνώσεως (Approximations-theorie) έν συνδυασμῷ πρός μιαν κριτικήν μέθοδον, αλλά έπι μέν δυσκόλως έλεγχίμου προσπαθείας καθολικής αὐτοεργονείας τής κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας, ή όποια άπελευθεροῦται τόσον από τά κριτήρια λογικής συνεπειας και έμπειρικό έλέγχου, όστε νά θέλῃ νά συλλάβῃ την καθολικήν λειτουργίαν τού κοινωνικοπολιτικού συστήματος άνευ χρησιμοποίησεως νομολογικῶν υποθέσεων (Ide N. Luhmann, ένθ’ άν.). “Ide περαιτέρω Habermas, J. / Luhmann, N., *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*. Frankfurt a. M. 1971. Grossner, C., “Ende der Philosophie”, εις: *Die Zeit*, 22. 10. 1971, σελ. 21-23.

2. “Ide Dettling, W., “Politikwissenschaft zwischen Kritik und Engagement”, ένθ’ άν., σελ. 154. Opp., K. D., *Kybernetik und Soziologie*. Neuwied/Berlin 1970, σελ. 31 έπ.

3. “Ide Dettling, W., ένθ’ άν., σελ. 155.

4. “Ide Albert, H., *Probleme der Theoriebildung*, ένθ’ άν., σελ. 19.

5. “Αντιστοιχώς διακρίνει ό Oberndorfer μεταξύ μιās «πειριγραφικής πολιτικής έπιστήμης», μιās «συστηματικής έπιστήμης τών κοινωνικοπολιτικῶν νόμων» και τής «πρακτικής πολιτικής έπιστήμης» (“Ide Oberndorfer, D., *Wissenschaftliche Politik. Eine Einführung in Grundfragen ihrer Tradition und Theorie*. Freiburg I. Br. 1966, 2α έκδ., σελ. 12 έπ.). “Η συστηματική αὕτη παραμένει πάντως κατά τούτο μή ικανοποιητική, καθ’ όσον συνενοει πλείονες διακρίσεις στρογγυλόμενας έπι διαφόρων κριτηρίων και κατασκευάζει μερικῶς αντίθεσεις, πράγματα άνυπόκρυκτους: “Η συστηματική έπιστήμη όφείλει νά είναι αναλυτική και τάνάπαιιν.

κοινωνικοπολιτικάς ἐπιστήμας.¹ Θέτουν ὡς σκοπὸν τὸν ἐπιστημὴν τούτων τὴν προπαρασκευὴν τῆς ταξινομήσεως γνώσεως.² Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ δύναται μόνον ἐντὸς τῶν πλαισίων μιᾶς πολιτικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἐδράζεται ἐπὶ γησίᾳς μεταφυσικῆς καὶ ὀντολογίας,³ νὰ ἐπιδιωχθῇ. Κατὰ συνέπειαν ἀποκρούεται ἀπολύτως ἐνδεχομένη τις διάκρισις μεταξὺ «νοηματος» (Sinn) καὶ «δεόντος» (Sollen), μεταξὺ γνωρίζειν καὶ πράττειν, μεταξὺ κανονιστικῶν καὶ ἐπεξηγηματικῶν κρίσεων. Ἡ διάκρισις αὕτη ἀπορρίπτεται ὡς θετικιστικὸν ἐσφαλμένον συμπέρασμα.⁴ Τοιοῦτοτρόπως διάφοροι ἐπιστημολογικαὶ κατευθύνσεις ἐνδύονται τὸν μανδύαν τοῦ θετικισμοῦ, καταστρατηγεῖται δὲ κατὰ λίαν διακριτικὸν τρόπον τὸ κριτικὸν-ὀρθολογικὸν αἴτημα λ.χ. τοῦ ἐπιστημονικοῦ προγράμματος τοῦ Popper: «Αὐτὰ (αἱ κοινωνικοπολιτικά ἐπιστήμη) ἐνεργοῦν μὲ διαρκῶς ἀναπτυσσομένην ἐπιστημονικότητα εἰς ἐν διαρκῶς μειούμενον πεδίον ἐρεῦνης» (Hans Maier).⁵ Ὁ ἐκ πολλῶν λόγων ἀπαράδεκτος οὗτος ἀφορισμός θὰ ἤδυνάτο βεβαίως νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ ἀντίστροφον συμπέρασμα, ὅτι δηλαδὴ αἱ ἐσσευσιαλιστικαὶ θεωρίαι ἐνεργοῦν μὲ μειωμένην ἐπιστημονικότητα εἰς ἐν συγκεχυμένον πεδίον ἐρεῦνης.

Μία τοιαύτη διαπίστωσις θὰ ὁδήγει τοὺς ποικίλους ὑποστηρικτὰς ἐσσευσιαλιστικῶν θεωριῶν εἰς ἄκρας δυσάρεστον θέσιν, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν δυνατότητα κατανόησεως ὀντολογικῶν κανονιστικῶν θεωριῶν. Ὅσονδῆποτε δὲ δεῖται αἱ ἂν ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ἡ παρατήρησις αὕτη, ἐν τούτοις, ἡ πλειὰς τῶν ἐπιστημολογικῶν ἀντιρρήσεων, αἱ ὁποῖαι προβάλλονται κατὰ μιᾶς ἐνδεχομένης ὀντολογικῆς κανονιστικῆς κατευθύνσεως τῶν θεωριῶν εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικάς ἐπιστήμας, ἐπιτρέπει νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι ἡ παρατήρησις αὕτη ἐπισημαίνει τοῦλάχιστον ἓνα κίνδυνον, ἀπὸ τὸν

ὁποῖον δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ ὅπαδοι ἐσσευσιαλιστικῶν ἀντιλήψεων ἡ τοῦλάχιστον δὲν ἀπηλλάγησαν μέχρι τοῦδε. Ἐνῶ δηλαδὴ ὁποτελεῖ μειονέκτημα τῆς ἐμπειρικῆς-ἀναλυτικῆς μεθόδου τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἡ ὕπ' αὐτῆς ρητὴς ἀξιουμένη διάκρισις μεταξὺ τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς ἀξιολογήσεως τῶν κοινωνικοπολιτικῶν φαινομένων,⁶ ἐν τούτοις οἱ ὅπαδοι μιᾶς ἐνδεχομένης ὀντολογικῆς-κανονιστικῆς μεθόδου, ὡς π.χ. ὁ Helmut Kuhn, διαβλέπουν τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν (Das Wesen des Menschen)—καταστᾶσαν νοητὴν εἴτε διὰ «δαισθησέως» εἴτε δι' ἀναγωγῆς εἰς τὴν πέτραν—ἐν τῇ ἐνότητι τῆς μεταξὺ «γνωρίζειν» καὶ «πράττειν».⁷ Εἰς τὴν βάσιν μιᾶς τοιαύτης διαθεητικῆς-φαινομενολογικῆς ἀνθρωπολογίας, ἡ θεωρία τῆς προσεγγίσεως τῆς γνώσεως (Approximations-theorie) ἀντικαθίσταται ὑπὸ μιᾶς θεωρίας διακηρύ-

6. Ἰδε Maier, H., *Politik als Gegenstand wissenschaftlicher Forschung*. Εἰς: Reinisch, L. (ἐκδότης), *Politische Wissenschaft heute*. München 1971, σελ. 13. Ὁ H. Maier διαβλέπει τὴν «παίδαγωγικὴν ἀδυναμίαν» τῆς νεωτέρας κοινωνικοπολιτικῆς ἐρεῦνης θεμελιουμένην εἰς τὴν μεθοδολογικὴν προαγωγὴν καὶ διαφωροποίησιν ταύτης (ἐνθ' ἂν., σελ. 13). Ὁ ἱσχυρισμός τοῦτος ἐμφανίζεται προειποθετικῶς, ὅτι ἡ διέυρυνσις τοῦ προβλήματος παρὰ τὴν μείωσιν «μεθοδολογικῆς ἀκρίβειας» ἐμφανίζει μεγαλύτεραν «παίδαγωγικὴν δύναμιν», μίᾳ θέσει, ἡ ὁποία ἐξ ὀρθολογιστικῆς-κριτικῆς ἀπόψεως στρεφεται ἀσφαλῶς βῆσσεως.

7. Ὁ H. Maier καθορίζει ὡς σκοπὸν τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν «... κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὴν ἀναζήτησιν τοῦ 'τέλους' τῆς πολιτικῆς, κατὰ δὲ δεύτερον τὴν φαινομενολογίαν (ἐνθ' ἂν., σελ. 5). Διὰ τῆς ὀντολογικῆς-κανονιστικῆς θέσεως ταύτης ἐμφανίζεται παρελθοῦσα σχεδὸν ἀπαράτητος ἡ καθ' ὅλον ἀξιολογικὴ ἐπιστημονικὴ ἐρις (Werturteilsdebatte). Τὸ γεγονός ὅτι ἡ θέσις αὕτη περιπλέκει τὸ πρόβλημα τῆς ἀξιολογικῆς βάσεως (Wertbasis) τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν μετὰ τοῦ προβλήματος τῶν ἀξιολογήσεων εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἀντικειμένου τούτων καὶ τοῦ καθ' αὐτὸ προβλήματος ἀξιολογικῆς κρίσεως (Werturteilsproblem)—ἡ σύμπτωξις ἐπεξηγηματικῶν καὶ κανονιστικῶν προτάσεων εἰς τὰς συναρτήσεις τῶν προτάσεων κοινωνικοπολιτικῶν περιεχομένου—καὶ ἀποκλεῖται τοῦλάχιστον μερικῶς τὴν κριτικὴν-ὀρθολογιστικὴν λειτουργίαν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν διὰ τοῦ δευτερευοῦ καθορισμοῦ εἰδικῶν σκοπῶν, ὑποδεικνύει ὁ H. Albert εἰς τὴν κριτικὴν, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ κατὰ τῆς κανονιστικῆς σκέψεως. Ἰδε Albert, H., *Konstruktion und Kritik. Aufsätze zur Philosophie des kritischen Rationalismus*. Hamburg 1972, σελ. 41-123. Ὁ «ἐννοιακὸς πλατωνισμός» τῆς ἐσσευσιαλιστικῆς θεωρίας παραβλέπει, ὅτι αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς προτάσεις ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν δὲν ἐκφράζονται εἰ μὴ ἄλλὰς θέσεις καὶ δὲν παρέχουν πληροφορίας περὶ τομῆς τινος τοῦ ἀντικειμένου ἐρεῦνης (Objektbereich): Αἱ ἀξιολογικαὶ κρίσεις δὲν δύνανται νὰ παράσχουν γνώσεις. Τὸ γεγονός ὅτι εἰς μέγας ἀριθμὸς ἐννοιῶν τῆς ὀρθολογίας τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν παρουσιάζεται περιεκτικὸν κεκαλυμμένον ἀξιολογικῆς, ὑποχρεοῖ ἀκριβὲς τὸν ἐπιστήμονα νὰ διαχωρίσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὰς ἐπεξηγηματικὰς τῶν κανονιστικῶν θέσεων. Ἰδε H. Albert, *Probleme der Wissenschaftslehre in der Sozialforschung*. Εἰς: König, R. (ἐκδότης): *Handbuch der empirischen Sozialforschung*. Band I, Stuttgart 1967, 2α ἐκδόσις, σελ. 45-48. Prim, R., *Tilman, H., Grundlagen einer kritisch-rationalen Sozialwissenschaft*. Heidelberg 1973, σελ. 109-147.

1. Ἰδε Beyme, K. Von, *Die politischen Theorien der Gegenwart. Eine Einführung*. München 1972, σελ. 32 ἐπ. Narr, W.-D., *Theoriebegriffe und Systemtheorie*, ἐνθ' ἂν., σελ. 41 ἐπ.

2. Ἰδε περὶ τούτου «Dettling, W., Drei «Politikwissenschaft»-en — oder keine», εἰς: *Neue politische Literatur*. Okt.-Dek. 1972, σελ. 419-425.

3. Ἰδε Kuhn, H., *Politik als Wissenschaft*. Εἰς: Maier, H./Ritter, K./Matz, U. (ἐκδόται): *Politik und Wissenschaft*. München 1971, σελ. 3-52.

4. Κατὰ πόσον εἶναι ἡ προϋπόθεσις αὕτη πληρώσιμος, παρουσιάζεται ἐν ὄψει τῆς ἐμφανοῦς κρίσεως τῆς μεταφυσικῆς καὶ τῆς ὀντολογίας ὡς ἐπὶ μέρους κατευθύνσεως τῆς φιλοσοφίας πλεόν ἡ ἀμφίβολον. Ἡ ἀπομάκρυνσις ἀφ' ἐνὸς τῶν φιλοσόφων ἐκ τῆς ὀντολογίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὁ συνεπὲς ἐνισχυόμενος προσωπολισμός πρὸς τὴν ἱστορικὴν παρατήρησιν, τὴν ἥθικὴν καὶ τὰ ἀποτελέσματα κοινωνικοπολιτικῆς ἐρεῦνης, ἀφ' ἑτέρου, δημιουργοῦν ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τῆς ὀντολογίας, μεταφυσικῆς καὶ ἀνθρωπολογίας μίαν ὑπαναχώρησιν καὶ τοιοῦτοτρόπος ἓνα περιριστικὸν φαινὸν κύκλον ἀλληλοαναφορᾶς τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν ὀντολογίαν καὶ τῆς ὀντολογίας εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικάς ἐπιστήμας.

5. Ἰδε Kuhn, H., ἐνθ' ἂν. σελ. 9.

ξεως της αλήθειας: «αί άποφασιστικοί αλήθειαι διανοίγονται εις την πραγματικότητα... μόνον ένόπιον έκεινται... οι όποιοι συγκεντρούνται πέριξ αυτών».¹ 'Ο χαρακτήρ των κοινωνικοπολιτικών έπιστημών προκύπτει από την ούσίαν του «πολιτικού».²

Ένταύθα καθίσταται έννόπιόν μας ιδιαιτέρως εύκρινης ό κανονιστικός, καθαρώς τυπολογικός, χαρακτηρη του έσσεσνσιαλιστικού θεωρητικού υποδείγματος. 'Ο έσσεσνσιαλισμός και ό έννοιολογικός ρεαλισμός, αλλάλληλοι προς οίανδήποτε ιδεολογικήν κριτικήν, έξυπηρετούν την κατασκευήν κατ' έπιφασιν θεωριών, αι όποιαί διá της χρησιμοποίησεως κατá κανόνα κανονιστικών καθαρώς τυπολογικών κριτηριών, προστατεύονται κατá πάσης ένδεχομένης αντίρρήσεως.

Αίτιον αυτής της «στρατηγικής άνοσίας» αποτελεί έν όντολογικόν λογικόν σφάλμα: ή αντίληψις δηλαδή περί μιáς αντίστοιχίας του «πεδίου έρεύνης» (δηλαδή ένός πλάθους αντίκειμένου) προς μίαν έπιστημην (δηλαδή προς έν πλήθος προτάσεων).³ Τό αίτημα δημιουργίας ιδιαιτέρας τινός κοινωνικοπολιτικής έπιστήμης ούδέν έτερον άποτελεί εί μη έκφρασιν παλαιωτέρων αντίληψεων ένός μεθοδολογικού διαχωριστικισμού (Separatismus) υπό νέαν διατύπωσιν. Ό όποιοι των τοιούτων αντίληψεων είναι διατεθειμένοι, περιφρονούντες τá κριτήρια του δυποκειμενικού έλέγχου, της λογικής συνεπειás και της έμπειρικής έπαληθεύσεως, νά έγκαταλείψουν την κοινωνικοπολιτικήν έπιστήμην έρμαιον εις την σιωδή διαμάχην των ιδεολογιών.⁴

Συμφώνως προς τás όντολογικάς-κανονιστικάς αντίληψεις, ή ούσία της πολιτικής δέον νά άναζητηθί είς τά άναγκαία της χαρακτηριστικά. Έν τούτοις προσδιορισμοί της «ούσίας» ούδέν έτερον άποτελούν εί μη όρισμούς έννοιών. Όρισμοί όμως έπενδεδυμένοι τών μαγνών κρίσεων επί της ούσιás ούδεμίαν έπεξηγηματικήν δύναμιν έχουν.⁵ Είς τás κοινωνικο-

πολιτικάς έπιστήμης, εκεί ένθα ούδεμία προσπάθεια κατασκευής και κριτικής έμπειρικής πλήρων περιεχομένου υποθέσεων άπαντάται, αλλά άντιθέτως, είς υπερτονισμόν όρισουσών κρίσεων (Aussagen), δύνανται τις μετ' άσφαλείας νά υποθέσει ότι εφρίσκεται έννόπιον ύπολειμμάτων αυτών του μεθοδολογικού διαχωριστικισμού.⁶ Μόνον διá της κατασκευής και κριτικής θεωριών, είναι δυνατόν νά επιλυθούν τά κρίσιμα προβλήματα της εις την πολιτικήν και την κοινωνίαν άναφερομένης πραγματικότητας: όχι δι' έρίδων περί τούς όρισμούς.

2.2. Έσχατολογία: μύθος κενός περιεχομένου

«Αί κοινωνικοπολιτικάί έπιστήμαι άποτελούν πολιτικήν θεολογίαν ή κοινωνικόμορφον κοσμολογίαν».⁷ 'Η διατύπωσις αυτή δέν πρέπει νά εκπλήσση. Έδράζεται επί μιáς μακράς παραδόσεως της κοινωνικοπολιτικής σκέψεως. 'Η «πολιτική θεολογία» ως κοσμομεταφυσική έπεδίωξε μίαν έρμηνείαν διá της όποιás νά προσδίδεται νόημά τι και νά δικαιολογηται ή πολιτική πραγματικότητα. 'Ως έρμηνευτικήν πρακτικήν έχρησιμοποίησε την έρμηνείαν (Interpretation).⁸ 'Η άποκάλυψις, ή έπεξήγησις του νοήματος και ή δικαιολόγησις της πολιτικής πραγματικότητας χαρακτηρίζουν αυτήν την πολιτικήν θεολογίαν, ως άκριβδός χαρακτηρίζουν και την πολλάκις προς αυτήν συνδεθείσαν πολιτικήν πρακτικήν. 'Η πρακτική αυτή της έπεξηγήσεως άποκαλυφθείσων αλήθειών ύποκρύπτει έν γένει έσχατολογικά στοιχεία της πολιτικής σκέψεως, τά όποία έν τούτοις δέν είναι πάντοτε άποδεκτά από τούς ύποστηρικτάς αυτής της μορφής του σκέπτεσθαι. Τοιαύτη θεώρησις των πραγμάτων—σκέψις δηλονότι χωρούσα μέ πολιτικήν έσχατολογίαν, άπόλυτος άρνησις της ύφισταμένης τάξεως, δογματική άναγωγή μεμονωμένων προτάσεων εις στοιχεία δομής, περιφρόνησις όρθολογικών διαζευκτικών ανάλύσεων, τό πλάσμα της tabula rasa και τό προς τήν συνδεόμενον vacuum ιδεών έπιστημονικής γνώσεως,⁹ ή πλήρης θετικοποίησις όλων των μέσων δι' έπιτυχίαν άπολύτως θεθέντων πολιτικών σκοπών,¹⁰ ίνα μη παραλείψωμεν

1. 'Ιδε Kuhn H., ένθ' άν., σελ. 9.

2. Του αυτού, ένθ' άν., σελ. 26.

3. 'Ο έσσεσνσιαλισμός όποτε έπιδράσει βραδύτερον επί της κατασκευής θεωριών έντός των πλαισίων της «ώστερικής πολιτικής» καθός και των «διεθνών σχέσεων». Οδτω συμπεραίνει ό Hans Morgenthau την έρμηνείαν της «διεθνούς πολιτικής» ως «άγώνος διá την ισχύ» εν παρατηρήσει έν επί της ούσιás της πολιτικής έξουσίας (Morgenthau, H. J., *Macht und Frieden — Grundlage einer Theorie der internationalen Politik*. Gütersloh 1963, σελ. 69-80). 'Ως μορφή κατá της θεωρίας της έξίσορορτήσεως (Gleichgewicht) αντίτάσσεται και ή σύμπτειξις κανονιστικών και έπεξηγηματικών προτάσεων, καθ' ότι αυτή τό μέν περιγράφει μίαν κατάστασιν ή διαδικασία των «διεθνών σχέσεων», τό δέ καταλήγει μίαν «ιδεολογίαν της δικαιολογήσεως» ένίωσιν έπιδιώξων πολιτικής έξουσίας. 'Ιδε Haas, E.B., «The Balance of Power», είς: *World Politics*, Vol. 5, 1953, σελ. 459-474.

4. 'Ιδε Schmitz, M., *Politikwissenschaft zwischen Common-sense und Scientismus*. Είς: Oberndörfer, D. (έκδότης): *Systemtheorie, Systemanalyse und Entwicklungsländerforschung*, ένθ' άν., σελ. 22.

5. 'Ιδε Detting, W., «Drei Politikwissenschaften oder keine?» ένθ' άν., σελ. 424.

6. 'Ιδε Hempel, C. G., *Fundamentals of Concept Formation in Empirical Science*. Chicago 1952.

7. 'Η έπιστημονική έρις περί την έκδημοκρατικοποίησιν της συνόλης κοινωνίας άποδεικνύει ότι ό έσσεσνσιαλιστικός τρόπος θεωρήσεως εφρίσκει ύποστηρικτάς και είς την νεωτέραν έπιστημονικήν συζήτησιν. 'Ο συναφής έννοιολογικός ρεαλισμός καθίσταται σωφής παρά τώ Hennis, W., *Demokratisierung. Zur Problematik eines Begriffs*. Köln-Opladen 1970.

8. Πέρι της λειτουργίας και κριτικής κοσμολογικών πολιτικών θεωριών έν γένει και ίδια περί του ρόλου κλασικών πολιτικών κοσμολογιών κατá την κατασκευήν θεωριών εις τά πλαίσια των «διεθνών σχέσεων», ίδε Frei, ένθ' άν., σελ. 23-26.

9. 'Ιδε Albert, H., *Traktat über kritische Vernunft*. Tübingen 1969, 2α έκδ., σελ. 159 έπ.

10. Του αυτού, ένθ' άν., σελ. 162.

ἐν τέλει καὶ τὴν ἀνελευθέραν ἀντιφροῦδικὴν σκέψιν—ἀποτελεῖ ἐπίσης γνῶρισμα πολιτικοθεωρητικῶν μορφωμάτων σκέψεως, τὰ ὁποῖα οὐχὶ σπανίως ἀπαντῶνται καὶ εἰς τὸ πεδίον τῶν καθιερωθεισῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν. Οἱ θιασῶται μιᾶς «κριτικῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης»¹ ἢ μιᾶς «πολιτικῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης» (ἐναντίον δηλαδὴ μιᾶς «ἀπολιτικῆς» τοιαύτης)² προδίδουν τὸν ἐσχατολογικὸν τρόπον σκέψεως τῆς πολιτικῆς θεολογίας, θεωρώσεως—συνειδητῶς—ἐαυτὴν ὡς τὴν πλέον μιᾶς ἀπλῆς ἐπιστήμης καὶ μὴ ἱκανοποιουμένης μόνον μὲν τὴν ἐρμηνεῖαν τῆς πολιτικῆς πραγματικότητος. «Πρέπει», κατὰ ταύτην, ἀνὰ διαγνωσθῶν αἱ οὐσιαστικαὶ ἀξίαι τῶν σκοπῶν τῆς κοινωνίας, αἱ ὁποῖαι ἐκπορεύονται ἀπὸ τὰ ἀπηλλαγμένα ἰδεολογίας συμφέροντα τῆς συνόλης κοινωνίας.³ Τὰ συμφέροντα ταῦτα δὲν πρέπει νὰ ἀποδεικνύονται ἐμπειρικῶς κατὰ τὴν δημιουργίαν, ὑπαρξίν καὶ δυναμικὴν τῶν, ἀλλὰ νὰ παρουσιάζωνται ἀναλόγως πρὸς τὰς ἰδίας ἐκάστοτε ἀντιλήψεις τῇ βοήθειᾳ ὁλοκληρωτικῶν κενῶν τύπων ὡς ἀπηλλαγμένα ἰδεολογίας. Ἐνθὺ λοιπὸν ἡ ἔννοια τῶν συμφερόντων χρησιμοποιοῦται ὡς πανάκεια, ἀποτελεῖ ἐν τούτοις αὕτη μύθον κενὸν περιεχόμενον, διότι δι' αὐτῆς καταλήγομεν εἰς ὅσους θρησκευτικὰς ἀποφάνσεις αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται ὡς κριτικά,⁴ δυνάμεναι διὰ τῆς ἐρμηνευτικῆς καὶ τῆς διαλεκτικῆς νὰ προστατευθῶν ἐναντι οἰασθήποτε ἐμπειρικῆς καὶ λογικῆς κριτικῆς.⁵

Διὰ τῆς «διαλεκτικῆς» ὡς μεθοδικῆς ἀρχῆς καὶ γνωρίσματος, εἶναι δυνατόν νὰ συναχθῶν καὶ νὰ θεμελιωθῶν οἰαδήποτε ἀντιφατικὰ περιεχόμενα

(Sachverhalt), τὰ ὁποῖα διὰ διαισθητικῶν-φαινομενολογικῶν προτύπων σκέψεως διαφεύγουν τὴν ἀρχὴν τῆς διυποκειμενικῆς δυνατότητος ἐλέγχου καὶ διὰ τῆς διακηρύξεως ἐνὸς ἰδιομόρφου ἰδεώδους ἀληθείας τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἀποκροῦν τὰς κριτικὰς ἀντιρρήσεις ἄλλων ἐπιστημῶν, ὡς λόγου χάριν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ψυχολογίας.

Ἐπὶ τοιούτων βάσεων ἐρειδόμενοι, πολλοὶ ἐπιστήμονες, ὑποστηρικταὶ ὀντολογικῶν-κανονιστικῶν καὶ διαλεκτικῶν ἀπόψεων, καταλήγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ ἐπιστῆμαι δέον νὰ προσφέρουν τὸν προσανατολισμὸν «τοῦ πράττειν» διὰ «μίαν δικαίαν μορφήν τοῦ ζῆν».

Αἱ δύο αὗται κατευθύνσεις, ἀφ' ἐνὸς δηλαδὴ ἡ κοινὴ ἐπιθυμία διὰ μίαν τάξιν καὶ ἁρμονίαν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ πρότυπον μιᾶς κοινωνίας ἀπηλλαγμένης διαμαχῶν,⁶ ἀποτελοῦν ἐν ζεύγμα, τὸ ὁποῖον ἀπορρίπτειται ἰδιαιτέρας ἀπὸ τοῦς ὁπαδοῦς τῆς «κριτικῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης». Κατὰ μίαν τροποποιημένην μορφήν ἡ κριτικὴ τοῦ ἐσσευσιαλισμοῦ στρέφεται καὶ κατὰ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης, τῆς ἐδραζομένης ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς.

Αἱ ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ἀπόψεως, διότι συμμβασμοῦ μεταξὺ τοῦ «σκέπτεσθαι» καὶ τοῦ «εἶναι», ἡ ρομαντικὴ ἀντίδρασις ἐναντίον τῆς βιομηχανικῆς κοινωνίας,⁷ ἡ ἐσχατολογικὴ ἐρμηνεία τῆς κοινωνικῆς ἐξελέξεως καὶ ἡ ἀποστροφή ἐναντι τῶν συγκρούσεων μεταξὺ ἀξιών καὶ συμφερόντων, εἶναι κοινὰ εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις. Ἰδιαιτέρας ὁμοῦ κοινὴ εἶναι μία βασικὴ πεποίθισις, ἡ ὁποία ἔχει διαδραματίσει εἰς τὴν γερμανικὴν ἐπιστημονικὴν παράδοσιν ἓνα μακροχρόνιον καὶ μοιραῖον ρόλον: ἀφ' ἐνὸς δηλαδὴ ἡ πεποίθισις περὶ τὴν ἀναγκαιότητα ὑπάρξεως μιᾶς οὐσιαστικῆς ἔννοιας τῆς ἀληθείας, ἡ ὁποία ὡς ἀσφαλὴς θὰ καλύπτῃ μονίμως τὰς βάσεις τῆς ἰδίας γνώσεως, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ περιφρόνησις τῶν τυπικῶν κριτηρίων, τὰ ὁποῖα θὰ καθίσταν ὑπὸν μιᾶν ἀναθεώρησιν τὸν ἰδίον ἰσχυρισμὸν.

Τούναντιον μία κριτικὴ ὀρθολογικὴ θέσις ἀντιμετωπίζει μὲ σκεπτικισμόν τὸ αἴτημα ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως ἀξιών. Ἀναζητεῖ ἐπιστημονικὴν ἀντικειμενικότητα διὰ τοῦ θεμελιώδους αἰτήματος τῆς δυνατότητος ἐλέγχου προτάσεων καὶ ἔχει πάντοτε συναίσθησιν τῆς ἀσυμμετρίας μεταξὺ «ἐπαληθεύσεως» καὶ «διαψεύσεως» (Falsifikation),⁸ μεταξὺ τοῦ «γνωρίζειν» καὶ τοῦ «ἐνεργεῖν», μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ πολιτικῆς.

6. Ἰδε Dettling, W. «Drei Politikwissenschaften», ἐνθ' ἀν., σελ. 427 ἐπ.

7. Ἰδε περὶ τούτου ἰδίᾳ Dahrendorf, R., *Phade aus Utopia. Zu einer Neuorientierung der soziologischen Analyse*. Εἰς: Albert, H. (ἐκδ.), *Theorie und Realität*. Tübingen 1964, σελ. 331-350.

8. Ἰδε Kevenhörster, P., «Die Kritik an der modernen Industriegesellschaft», εἰς *Aus Politik und Zeitgeschichte*. B 27/70, 4. 7. 1970.

1. Ἰδε περὶ τούτου ἰδίᾳ Popper, K., «Utopia and Violence», εἰς τοῦ αὐτοῦ: *Conjectures and Refutations. The Growth and Scientific Knowledge*. London 1963.

2. Ὁ ὅρος οὗτος προϋποθέτει τὴν ὑπαρξίν «μὴ κριτικῆς ἐπιστήμης». Ἐφ' ὅσον αἱ θεωρίαι τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποφύγουν τὰς μορφὰς κατὰ τὸν δογματισμὸν (ὡς π.χ. ὅτι μία «μὴ κριτικὴ ἐπιστήμη» ἀποτελεῖ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μιαν ἀντιφασίαν), θὰ πρέπει αἱ προτάσεις τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν νὰ εἶναι ἐπιδέξιμοι λογικῆς καὶ ἐμπειρικῆς κριτικῆς. Πρὸς τοῦτους ὁμοῦ δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ «κριτικὴ ἐπιστήμη» μονοπωλεῖ τὴν κριτικὴν λειτουργίαν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν πρὸς ἐπίτευξιν ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ συστήματος προτάσεων, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐρμηνευτικῆς, τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῶν παντοειδῶν τεχνασμάτων «ἀνοσίσας» κατορθώνει μὲ ἄκραν συνέπειαν νὰ ἀπομονώσῃ ἐαυτὸ ἐναντι οἰασθήποτε λογικῆς καὶ ἐμπειρικῆς κριτικῆς. Τοιοῦτοτρόπος διὰ τοῦ ὅρου «κριτικὸς», ἐπιτυχάζεται μὲ διακριτικὸν τρόπον ἡ λεκτικὴ μεταμφίεσις μιᾶς ἰδιαζόντως «μὴ κριτικῆς» ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως, ἡ ὁποία δὲν προτιθεῖται νὰ θέσῃ ὑπὸ συζήτησιν τὰς προτάσεις αὐτῆς.

3. Ἰδε Kress, G., «Wider unpolitische Politikwissenschaft», εἰς *Neue politische Literatur*, Bd. XVI, H. 1 καὶ 2, 1961.

4. Kress, G., ἐνθ' ἀν., σελ. 5.

5. Τοιοῦτοτρόπος ἡ «τάσις τῆς ἀφηρημενοποίησεως» ἀποτελεῖ τροχὸν ἐν δὲ τὰς μακροθεωρίας—ὅπως π.χ. εἰς τὰ πλαίσια τῆς περὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὰς συγκρούσεις ἐρεῖνης (*Neue Zürcher Zeitung*, 27.8.1972, Nr. 398, σελ. 37: *Kritische Friedensforschung—Aspekte einer ideologisierten Wissenschaft*).

2.3. 'Εμπειρία άνευ θεωρίας: επαγωγικά παρανοήσεις

Από τὸ δίλημμα μεταξύ έσχατολογικῶν καὶ έσσηνσιαλιστικῶν έρμηνειῶν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν σχέσεων έπεχείρησε νὰ ἀπελευθερωθῇ ιδιαίτερος τὸ «Behavioral Approach» τῆς νεότερας κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης, διὰ τοῦ ἐντόνου τονισμοῦ μίας ἐμπειρικῆς-ἀναλυτικῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου κατανόησης καὶ διὰ τῆς στρωφῆς τῆς προσοχῆς ἐπὶ λεπτομερειῶν προβλημάτων τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος. Θεωρητικά ὑποδείγματα τοιούτων κατευθύνσεων εἶναι δυνατόν εὐκόλως νὰ ἀποτελέσουν ἐπὶ μέρους κλάδους τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης, μεθοδικῶς ὠκοδομημένου. Οὕτω, λ.χ., ἡ έρευνα τῶν πολιτικῶν ἐκλογῶν,¹ ἡ έρευνα τῶν ἐνώσεων προσώπων² καὶ ἡ θεωρία τῶν διεθνῶν σχέσεων.³

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἤδη ἀναπτυχθέντων ἐπιστημολογικῶν κριτηρίων, ἡ ἐξέλιξις αὕτη δυνατόν νὰ χαρακτηθῇ τοῦλάχιστον καθ' ὃ μέτρον ἡ ἐμπειρικῇ-ἀναλυτικῇ έρευνᾳ καθιστᾷ δυνατόν τὴν ὑποβολὴν τῶν πληροφοριακῶν θεωριῶν ὡς συστημάτων νομολογικῶν ὑποθέσεων εἰς μίαν οὐσαυτὴ δοκιμασίαν, τὸν έλέγχον τῶν δηλαδὴ τῇ βιοηθικῇ ἐπὶ μέρους φαινομένων τῆς κοινωνικοπολιτικῆς πραγματικότητος. Βεβαίως τὸ ἐπιστημολογικὸν πλαίσιον τῶν προϋποθέσεων αὐτῆς τῆς ἐμπειρικῆς-ἀναλυτικῆς

έρέυνης χαρακτηρίζεται ἐξ αὐτῆς τῆς διαρκoῦς ἐναλλαγῆς μεταξύ τῆς κατασκευῆς πληροφοριακῶν θεωριῶν καὶ τῆς κριτικῆς τῶν ἐξ αὐτῶν ἀπορρεόντων συμπερασμάτων, μεταξύ διαμορφώσεως καὶ ἀντικρούσεως ὑποθέσεων.

Ἐμπειρικά έρευνᾶν ἀναγόμεναι εἰς κοινωνικοπολιτικὴν θεωρίαν ἄνευ ἐντάξεως εἰς ἓν σχεδιακὸν πλαίσιον καὶ ἄνευ σαφοῦς παραγωγικῆς ἀναφορᾶς εἰς μίαν τοιαύτην, μόνον κατ' ἐλάχιστον θὰ ἦδύναντο νὰ προωθήσουν τὴν γνώσιν εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικὰς ἐπιστήμας, κατὰ τὰ λοιπὰ δὲ θὰ ὑπῆγοντο εἰς τὸν νόμον τῆς φθινοσύνης ἀποδόσεως.⁴ Πολυάριθμα παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν έρευναν τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐκλογῶν καὶ τῶν ἐνώσεων προσώπων⁵ καταδεικνύουν ὅτι ἐπὶ μέρους μελετᾷ λεπτομεριῶν, μὴ διασφαλίσθεται θεωρητικῶς, καὶ έρευνᾶν μεμονωμένων περιπτώσεων καθιστοῦν δυνατός μόνον περιγραφικὰς παραθέσεις ἢ ἐμπειρικὰς γενικοποιήσεις.⁶

Ἡ διατύπωσις ὑποθέσεων εἶναι δυνατόν βεβαίως νὰ βασισθῇ πολλαπλῶς ἐπὶ ἐμπειρικῶν θεμελιῶν. Πρωτίστως ὁμως αἱ ἐμπειρικαὶ έρευναι δέον νὰ ἐξυπηρετοῦν τὸν ἐμπειρικὸν έλεγχον ἥδη ὀφισταμένον νομολογικῶν ὑποθέσεων. Διὰ τῶν ὡς ἄνω οὐδὲν ἔχει βεβαίως μέχρι στιγμῆς λεχθῆ διὰ τὸν τρόπον διατυπώσεως θεωριῶν καὶ ὑποθέσεων. Ἀπλῶς λαμβάνομεν μίαν ἀντιληπνὴν διὰ τὴν ἄξιαν τῆς ἐμπειρικῆς έρέυνης εἰς τὰς κοινωνικοπολιτικὰς ἐπιστήμας. Ἡ ἐμπειρικῇ δηλαδὴ έρευνᾷ δικαιολογεῖται μόνον ἐκ τῆς ἀναγκαϊότητος ὑπάρξεως ἐμπειρικοῦ ἐλέγχου τῶν θεωριῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως αὕτη εἶναι ἐπιστημονικῶς ἄστοχος καὶ πολυδάπανος, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιεῖται ὡς μέσον κατασκευῆς θεωριῶν.

Οὕτως εἰς τοὺς ἀναφερθέντας τομεῖς αἱ ἐμπειρικαὶ έρευναι προσφέρουν μόνον ἐμπειρικὰς γενικεύσεις ἢ ad hoc ὑποθέσεις, ἐκφεύγουσαι οὕτω τῆς κοινῆς παραδεχμένης ἀποστολῆς τῶν, συνι-

1. Ἡ θέσις αὕτη δὲν πρέπει πάντως νὰ ἐξομοιωθῇ μετ' ἀπλοϊκῶς ἀντιλήψεαι περὶ τὴν διαδικασίαν διανεύσεως (Falsifikationismus). Καὶ δὲ εἶναι δυνατόν μὲν αἱ θεωρίαι τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν οὐδέποτε νὰ ἐπαληθευθοῦν ὀριστικῶς (verifiziert), παρῶνθεν δὲ αὐταὶ διορθωταὶ ἀκόμη καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιτυχoῦς προσπάθειας διανεύσεως. Παρὰ ταῦτα δὲν θὰ έπρεπε νὰ θεωρηθῇ μία τοιαύτη θεωρία ὡς καταρριφθεῖσα καὶ ἄχρηστος, ἀλλὰ νὰ διατηρηθῇ μέχρι οὗτοῦ δημιουργηθῇ μία νέα θεωρία, ἡ ὁποία θὰ ἐξηγῇ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον κατὰ καλλίτερον τρόπον καὶ θὰ ἀνθίσταται εἰς πλείονος προσπάθειας διανεύσεως. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς μίαν ἀπλοϊκὴν ἀντιληπνὴν περὶ τὴν διαδικασίαν διανεύσεως (Falsifikationismus), ἡ ὁποία ἀντιμετωπίζει μίαν θεωρίαν ὡς καταρριφθεῖσαν, ἥδη μετὰ τὴν πρότην ἐπιτυχὴ προσπάθειαν διανεύσεως στριφθεῖται μὴ διαφοροποιημένη ἐρμηνεία τῆς θέσεως διανεύσεως, ἐπὶ τοῦ ὅτι μία θεωρία τότε μόνον θὰ ἐγκαταλειθῇ, ὅταν μία ἀνταγωνιστικὴ θεωρία α) ἐπιδεικνύῃ μετῶν ἐμπειρικῶν περιεχομένων, β) περιλαμβάνῃ ἅπαντα τὰ μὴ ἀπορριφθέντα στοιχεία τῆς παλαιᾶς θεωρίας (ἐξηγῇ δὲ οὕτω τὴν σχετικὴν ἐπιτυχίαν τῆς παλαιᾶς θεωρίας) καὶ γ) εἶναι εἰς θέσιν νὰ προεβῇ ἢ νὰ ἐξηγήσῃ νέα γεγονότα. Τὴν θέσιν αὕτην ὑποστηρίζει πρὸ πάντων ὁ Imre Lakatos. Ἰδε Lakatos, I., «Falsification and the Methodology of Scientific Research Programs» Εἰς, Lakatos, I./Musgrave, A. (ἐκδότηι), *Criticism and the Growth of Knowledge*. London 1965, Vol. 4, Cambridge 1970, σελ. 119 ἐπ. Popper, K., *Logik der Forschung*. Tübingen 1969, 3η ἐκδ., σελ. 15 ἐπ., σελ. 47-59. Opp, K.-D., *Methodologie der Sozialwissenschaften*. Reinbeck bei Hamburg 1970, σελ. 198 ἐπ., σελ. 274 ἐπ.

2. Ἰδε Diedrich, N., *Empirische Wahlforschung. Konzeptionen und Methoden im internationalen Vergleich*. Köln-Opladen 1965, σελ. 203-206.

3. Ἰδε Beyme, K. Von, *Interessengruppen in der Demokratie*, ἐνθ. ἄν., σελ. 207 ἐπ.

4. Ἰδε Frei, D., «Wozu Theorien der internationalen Politik», εἰς τοῦ αὐτοῦ (ἐκδ.), *Theorien der internationalen Beziehungen*, ἐνθ' ἄν., σελ. 11-21. Τοὺς κίνδυνους μίας ἐμπειρικῆς-επαγωγικῆς κατανοήσεως τῆς κοινωνικοπολιτικῆς έρέυνης εἰσαχθὼν μεταξύ ἄλλων αἱ μελέται μεμονωμένων περιπτώσεων ἐπὶ τῶν δομῶν ἀποφασίζουν ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς βάσει τοῦ ὑποδείγματος τοῦ «decision making», αἱ ὁποιαὶ παρέχουν μίαν λεπτομερειῶν περιγραφὴν καθ' ἑκάστα διαδικασίαν ἀποφάσεων ἰδιαιτέρως περιωρισμένης θεωρητικῆς ἐκτάσεως (Ἰδε Frei, D., ἐνθ. ἄν., σελ. 89).

5. 'Ο F. Naschold (ἐνθ' ἄν., σελ. 31) διαβλέπει σχετικῶς «τὸν κίνδυνον τῆς ἀπολυτικοποιήσεως τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης». 'Ο κίνδυνος οὗτος ἐμφανίζεται διογκούμενος, ἀκόμη καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἡ κοινωνιολογικὴ ἢ ψυχολογικὴ τάσις ἀναγωγῆς θὰ ἐκινδύνευε νὰ ἀποκόμῃ τὴν ἐπαφὴν μεταξύ τῆς διαμορφώσεως κοινωνικοπολιτικῶν θεωριῶν καὶ τῶν συναρτήσεων δομῆς τοῦ συνόλου κοινωνικοπολιτικοῦ συστήματος.

6. Κατὰ τὸν Beyme (*Interessengruppen in der Demokratie*, ἐνθ' ἄν., σελ. 9) ἐλλείπουν μελέται ἀναλύουσai τὰς ὀργανωτικὰς μορφὰς τῶν ἐνώσεων (Verbände), ἐν σχέσει πρὸς τὰ πολιτικὰ συστήματα τῶν χωρῶν τούτων καὶ ἀναφερόμεναι εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς έρέυνης τῶν ἐνώσεων.

σταμένης εἰς τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἀφρημένην (πέρα τόπου καὶ χρόνου) κριτικὴν προϋφισταμένων θεωριῶν.¹ Αἱ πλείσται θεωρίαι τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν εἶναι περιγραφικαὶ τοιαῦται καὶ συνεπῶς σχετικῆς γνωσιολογικῆς ἀξίας.

Ἡ διατύπωσις θεωριῶν εὐρύτερας ἀξίας κατέστη τὸ πρῶτον δυνατὴ διὰ τῆς παραδοχῆς κοινωνιολογικῶν καὶ οἰκονομικῶν θεωρητικῶν ὑποδειγμάτων. Ἀπὸ τὴν ἄλλην ὁμως πλευρὰν δεῶν νὰ τονισθῇ ὅτι πολυάριθμοι καθολικαὶ κοινωνικοπολιτικαὶ θεωρίαι ἔχουν κατὰ τοιοῦτον τρόπον διαμορφωθῇ ὥστε ὁ ἐμπειρικὸς ἔλεγχος αὐτῶν νὰ εἶναι ἀδύνατος.² Τὸ χάσμα τοῦτο δυνατόν τοῦλάχιστον ἐν μέρει νὰ ἐξηγησῇ τὸ «ἔλλειμμα θεωρίας» ἐν τῇ ἐμπειρικῇ ἐρευνῇ. Τὸ δὲ ἔλλειμμα τοῦτο δικαίως προσεκάλεσε καὶ πάλιν τὰς ἐπικρίσεις κατὰ τοῦ ἐμπειρισμοῦ καὶ τοῦ θετικισμοῦ, ὥς καὶ μίαν κριτικὴν διάθεσιν ἐναντι μιᾶς «behavioral» κατευθύνσεως τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν.

Ἐμπειρικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία δὲν ἐπικουρεῖται ὑπὸ θεωρίας, θὰ συνεφέλκῃ πάντοτε τὰς ἀντιρρήσεις, αἱ ὁποῖαι προβάλλονται κατὰ τῆς λογικῆς ἐπαγωγῆς: ἐκ λογικῶν αἰτίων, ἐκ τῆς ἀληθείας μεμονωμένων προτάσεων οὐδὲν δύναται νὰ συναχθῇ περὶ τὴν ἀλήθειαν γενικωτέρων τοιούτων. Ἐνδεχόμενη παραδόχῃ τοιαύτης μεθόδου προποθετοὶ θεμελιώσιν τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαγωγῆς. Τοιαύτη ὁμως προσπαθεῖα ὀδηγεῖ εἴτε εἰς μίαν ἀτέρμονα ἀναγωγὴν (regressum infinitum)—ἥτοι ἐπαγωγικὰς ἀρχὰς ἀνωτέρας τάξεως—εἴτε εἰς μίαν a priori θεμελιώσιν τῶν ἀρχῶν τούτων.³ Ἀμφότερα ὁμως τυγχάνουν ἀπαράδεκτα. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀληθείας τῶν μοναδιαίων προτάσεων, τῶν βασιζομένων εἰς τὴν παρατήρησιν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τοῦ ἐμπειρισμοῦ, παρῶρ ὅ τῷ γεγονόσι ὅτι αἱ διὰ τῶν αἰσθησέων ἀντιλήψεις διαμορφοῦνται κατὰ μέγαν βαθμὸν (ἐπίσης) ὑπὸ τῆς θεωρίας, καὶ συνεπῶς εἶναι τελείως ἀμφίβο-

λος ἡ δυνατότης ἀπολύτου καὶ ἀσφαλούς θεμελιώσεως προτάσεων.⁴

Ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν ἔρευναν περὶ τὰ δημοκρατικά καθεστῶτα, ἀντὶ τῆς κατ' ἐπαγωγικὴν μέθοδον σωρευσεως διαφόρων ἐπὶ μέρους μελετῶν, συνιστάται ὁ κατὰ παραγωγικὴν μέθοδον ἔλεγχος τῶν νομολογικῶν ὑποθέσεων πληροφοριακῶν θεωριῶν καὶ μάλιστα εἰς πλείονας βαθμίδας τῆς πολιτικῆς διαδικασίας λήψεως ἀποφάσεων.

Ἡ σύγχρονος θεωρία περὶ τὴν δημοκρατίαν εὐρίσκειται πρὸ ἐνὸς διλήμματος ἐπιλογῆς μεταξὺ ἀφ' ἐνὸς ὁλοκληρωτικῶν καθολικῶν ἐρμηνειῶν στερουμένων πληροφοριακοῦ περιεχομένου καὶ δυσκόλους ὑπαγομένων εἰς ἔλεγχον καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐμπειρικῶς ἐπαληθευθειῶν ἐπὶ μέρους προτάσεων ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν ad hoc ὑποθέσεων, αἱ ὁποῖαι οὐδὲν συνεπφέρουν διὰ μίαν θεωρητικῶς πλήρη ἐρμηνείαν τοῦ συνόλου συστήματος. Ἡ εὐρύτης καὶ ἡ ἐπεξηγηματικὴ ἱκανότης τῆς συγχρόνου θεωρίας περὶ τὴν δημοκρατίαν ἀναπτύσσονται καλλίτερον διὰ τῆς ἐξελέξεως καὶ ἐπεκτάσεως ἐνὸς συμπλέγματος θεωριῶν περὶ ταύτην, περιλαμβάνοντος οὐσιώδη στοιχεῖα τῶν προβλημάτων δομῆς καὶ τῶν τοιούτων συμπεριφορᾶς (κομματικὸν σύστημα, ἱκανότης σχεδιασμοῦ, ἐνεργὸς συμμετοχὴ εἰς τὰ κοινὰ, προτιμήσεις τῶν ἐκλογῶν καὶ συμφέροντα κοινωνικῶν ὁμάδων).⁵ Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἡ ἐμπειρικὴ θεωρία περὶ δημοκρατίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς μίαν πολυδιάστατον θεωρίαν⁶ καὶ νὰ εἰσργά-

4. Ὁ Popper (*Logik der Forschung*, ἐνθ' ἂν., σελ. 3 ἐπ.) χαρακτηρίζει τὸ πρόβλημα τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς πρόβλημα ἰσχύος τῶν γενικῶν ἐμπειρικῶν προτάσεων, ὡς ἐμπειρικοεπιστημονικῶν ὑποθέσεων καὶ συστημάτων θεωρίαν.

5. Ἰδὲ Popper, K., ἐνθ' ἂν., σελ. 75 ἐπ.: «... ἡ ἐπιστήμη δὲν οἰκοδομεῖ ἀπὸ βραχέδους ἐδάφους. Εἶναι μᾶλλον ἐν ἑλῳς ὑπερῶν τοῦ ὁποίου ὑποδοτῇ ἡ ριζοκινδύνος κατασκευῇ. Εἶναι μὴ ἀνέγερσις κτιῶν, οἱ ὁποῖοι βυθίζονται εἰς τὸ ἑλῳς, χωρὶς νὰ εὐρίσκωνται φυσικὸν «στρεπρὸν» ὑπέδαφος. Ὡς ἐκ τούτου οἱ κτιῶνες δὲν παύουν νὰ βυθίζονται βαθεύτερα ἐπειδὴ ὑπάρχει δῆθεν ἡ ἐλπίς, εἰς τὴν ὅν ὅσον σταθερὸν ὑπεράβρουν. Ἐφ' ὅσον ἐλπίζομεν ὅτι οἱ κτιῶνες θὰ δυνηθῶν νὰ ἀνθέξουν τὸ βάρος τοῦ οἰκοδομημένου, ἱκανοποιημένα προσωρινῶς μὲ τὴν σταθερότητα τῶν». Ἐπίσης ἡ κατ' αἰσθησὶν ἀντίληψις τῆς πραγματικότητος ἐξαρτᾶται ἀπὸ κοινωνικῶν καὶ πολιτιστικῶν παραγόντων καὶ ὡς ἐκ τούτου κατευθύνεται ὑπὸ τῆς θεωρίας καὶ ὑπόκειται εἰς εἰδικὰς δομὰς ἐπιθυμητῶν ἐπιδιώξεων, αἱ ὁποῖαι κατευθύνουν τὴν συμπεριφορὰν ἀντιλήψεως τοῦ ἐπιστήμονος. Περὶ τῆς θεωρίας τῆς ἀντιλήψεως γενικός καὶ περὶ τὸν κοινωνικοπολιτιστικῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τῆς θεωρήσεως τῆς κοινωνικοπολιτικῆς πραγματικότητος, Ἰδὲ Tajfel, H., *Social and Cultural Factors in Perception*, ἐλ: Lindzey, G./ Aronson, E. (ἐκδόται), *The Handbook of Psychology*. Vol. 3, Reading (Mass.) 1969, 2α ἐκδ., σελ. 315-394.

6. Ἐν τῶν πλείων ἀνεπτυγμένων ὑποδειγμάτων θὰ ἦτο δυνατόν σήμερον νὰ παραστήσῃ ἡ σύνθετος θεωρία περὶ δημοκρατίας τὸ F. Scharpf. Ἰδὲ Scharpf, F., *Demokratiethorie zwischen Utopie und Anpassung*. Konstanz 1970, σελ. 66-92. Luhmann, N., «Komplexität und Demokratie», ἐλ: *Politische Planung*. Opladen 1971, σελ. 35-45.

1. Εἰς τὴν ἐμπειρικὴν ἔρευναν τῶν ἐκλογῶν ἐλλείπει εἰσέτι μία συστηματικὴ θεωρία ἐπὶ τῆς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς. Ὡς τοῖσι δὲ Diedrich (ἐνθ' ἂν., σελ. 205), θὰ ἦδύνατο ἡ ἔρευνα τῶν ἐκλογῶν νὰ ἀναλυθῇ εἰς ἑνα ἐμπειρισμὸν, ὁ ὁποῖος θέτει ἀβασανιστὸς τὴν μίαν μελέτην παρὰ τὴν ἄλλην.

2. Βασίζομενος ἐπὶ τῆς συστηματικῆς τοῦ H. L. Zetterberg (*Theorie, Forschung und Praxis in der Soziologie*. Ελ: König, R. (ἐκδ.), *Handbuch der empirischen Sozialforschung*. Bd. I, Stuttgart 1967, σελ. 67) θὰ ἦδύνατο τις νὰ εἴπῃ ἐπίσης, ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐρευνῶν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὰς θεωρητικὰς δραστηριότητας, παρουσιάζει ἀναλύσεις διστάσεων, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζονται δι' ὀρισμὸν, διαγνώσεων, περιγραφικῶν σημειμάτων (ταξινομήων) καὶ διὰ περιγραφικῶν μελετῶν, ὡς καὶ ὅτι ἡ κατασκευὴ μοντέλων, τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὰ ἀποτελοῦν θέσεις, θεωρίαι καὶ ἐπεξηγηματικαὶ μελέται (ὡς δραστηριότης ἐμπειρικῆς ἐρευνῆς) μόνον εἰς περιορισμένην ἔκτασιν εἶναι δυνατόν νὰ μνημονεῖσθῃ.

3. Ἰδὲ Beyme, K. Von, *Die politischen Theorien der Gegenwart*, ἐνθ' ἂν., σελ. 19 καὶ σελ. 25.

γη νέον προσανατολισμόν τών έμπειρικών-θεωρητικών κοινωνικοπολιτικών έπιστημών.¹

Ο νέος αυτός προσανατολισμός προϋποθέτει βεβαίως, ότι τὰ καθολικά θεωρητικά σχέδια θά άναπτυχθούν και θά διαφοροποιηθούν επί τοσούτω, ώστε νά καθίστανται έν γένει προστά εις την θεωρητικήν και έμπειρικήν κριτικήν. Διά την πολιτικήν κυβερνητικήν, έργον της οποίας αποτελεί ή μεταφορά τών σχεδίων ρυθμίσεως και καθοδήγησεως από τας τεχνολογικάς έπιστήμας εις τó πεδίο της άναλύσεως του κοινωνικοπολιτικού συστήματος,² τó αίτημα τούτο θά δηγῇ εις μίαν ανάπτυξιν νομολογικών ύποθέσεων πρòς εξήγησιν της μακροχρονίου επιδράσεως, την οποίαν άσκούν τὰ μέσα ένημερώσεως επί της πολιτικής τοποθετήσεως και συμπεριφοράς.

Μόνον ούτω θά ήτο δυνατόν νά άποφευθῇ ó «έξαναμισμός» μιᾶς θεωρίας εις μεταθεωρητικά έπίπεδα «...πράγμα τó όποίον άποτελεῖ τυπικόν κίνδυνον διά τήν πολιτικήν κυβερνητικήν».³ Θά πρέπει πρòς τούτοις νά τονισθῇ, ότι εάν κατά την έρμηνείαν της πολιτικής διαδικασίας καθοδήγησεως (Steuerungsprozess) πρέπει νά άποφευθῇ ó «πλατωνισμός τών μοντέλλων», τότε πρέπει νά έρμηνεύσωμεν τās προτάσεις του μοντέλλου ρυθμίσεως της κυβερνητικής ως πληροφoρίας σχετικές πρòς τó κρίσμα διά τήν λήψιν άποφάσεων πληροφοριακά ρεύματα και τās διαδικασίας έπικοινωνίας. Έτι πλέον δέ νά τās καταστήσωμεν προστάς εις έμπειρικήν έλεγχον.⁴ Μόνον τότε θά είναι δυνατόν νά άναδειχθῇ τó μοντέλλο ρυθμίσεως της κυβερνητικής εις έπεξηγηματικόν μοντέλλον και ή πολιτική κυβερνητική εις «καρποφόρον άναλογίαν».

Κατά την εξέλιξιν της τυπικής θεωρίας συστημάτων εις «policy analysis»—της οποίας ως άποστολήν θά ήδυνάμεθα μετά του Dror νά δεχθώμεν τούτο, ότι δηλαδή «... should combine present methods of system analysis qualitative methods and a full awareness of the special characteristics of political phenomena»⁵—δέον ή άλληλεξάρτησις μεταξύ του

περιεχομένου και της λειτουργίας της «policy» νά έρευνηθῇ μετά τής ούσιας τών πραττομένων και της επιδράσεως της πολιτείας.⁶

Είς τó παράδειγμα της «policy analysis» παρουσιάζονται άνάγλυφα τὰ έπιστημολογικά προβλήματα πολιτικοεπιστημονικής διαμορφώσεως θεωριών: τότε μόνον ή «policy analysis» δύναται νά άποτελέσῃ νέον παράδειγμα κοινωνικοπολιτικής έρευνῆς, όταν προσδιορισθῇ έπακριβώς ή έννοια «policy», ένταχθῇ εις έν θεωρητικόν πλαίσιον άναφορᾶς, και καταστή δυνατή μία εξήγησις της σχέσεως μεταξύ κανονιστικών και έπεξηγηματικών προτάσεων.⁷

Πρòς τó παρόν αί σύνθετοι σχέσεις τών όρων του περιβάλλοντος και του κοινωνικού συστήματος ελάχιστα διαφαίνονται άναλυτικώς διά τó ύποδειγμα τής «policy». Έκείνο τó όποίον μετ' άσφαλείας είναι δυνατόν νά λεχθῇ, είναι ότι αί σχέσεις αὐτάς άπλώς χαρακτηρίζονται διά «πομπωδόν εκφράσεων».⁸

Ός εκ τούτου δέν κατέστη μέχρι σήμερον δυνατή μία συστηματική συνένωσις μεταξύ «politics» και «policy», μεταξύ τῆς—περικλειούσης συγκρούσεως—διαδικασίας τών πολιτικών έρίδων περί τήν έξουσίαν και της πολιτικής εκπληρώσεως τών επιδιώξεων.⁹ Τó πρόβλημα τούτο άποτελεῖ σύμπτωμα εις πολλά πεδία της έμπειρικής-άναλυτικής κοινωνικοπολιτικής έπιστήμης. Άνάλυσις άνευ θεωρίας είναι ελάχιστα καρποφόρος, «policy analysis» άνευ θεωρίας άποφάσεων—ώς έπιστημονική δηλαδή έπεξήγησις τών σημαντικών διά τó πράττειν καταστάσεων (Tatbeständen)¹⁰—είναι άχρηστος και άνάλυσις συστημάτων άνευ θεωρίας συστημάτων, παράλογος.

3. λειτουργία τών κοινωνικοπολιτικών θεωριών: κριτική και έλεγχος

Τó πρόβλημα του συστήματος επιδράσεων τών κοινωνικοπολιτικών θεωριών τίθεται και πάλιν κατά τὰ τελευταία έτη μετ' έμφάσεως.¹¹ Όσον άδύνατον είναι νά προγνωσθῇ ή πολιτική επίδρασις τών κοινωνικοπολιτικών θεωριών επί μιᾶς μεμονωμένης περιπτώσεως, τόσον άμφίβολος είναι και ή της τοιαύτης δυνατότητος προποσποιημένην διάκρισις μεταξύ σχέσεως διαμορφώσεως και σχέσεως επιδράσεων

1. Περὶ της κριτικής τών θεωριών «μέσης εύρύτητος» ιδε Opp, K.- D., «On the Relation between Theory and Research in Sociology», εις: *Quality and Quantity*, Vol. 3, 1969.

2. Τó άναλυτικόν πλαίσιον άναφορᾶς θά ήδύνατο νά είναι ή θεωρία συστημάτων, τó μεθοδικόν πλαίσιον άναφορᾶς ή πολυεπιπέδου άναλύσεως συνίσταται εις τó ότι άντικείμενα διαφόρου τάξεως καθίστανται ταυτοχρόνως άντικείμενα έρευνῆς, ούτως ώστε κατά την μελέτην τών κοινωνικοπολιτικών συστημάτων, δηλονότι της κοινωνικοπολιτικής κοιλτοπορίας, νά έρευνάται επίσης ή δομή τών «ποσυστημάτων» και κατ' αὐτόν τόν τρόπον νά επιζητηῖται μία ολοκληρωσις μικρο-και μακρο-θεωρητικών ύποδειγμάτων. «Ιδε έπ' αὐτοῦ, Humme, H. J., *Probleme der Mehrebenenanalyse*. Stuttgart 1972, σελ. 13.

3. F. Deutsch, K. W., *Politische Kybernetik*. Freiburg 1970, 2a έκδ. Senghaas, D., *Sozialkybernetik und Herrschaft*, εις: *Methoden der Politologie*. Darmstadt 1967.

4. Έ. Naschold, F., *Systemsteuerung*. Stuttgart 1971, σ. 165.

5. Έ. Koenen N., *Politikwissenschaft. Eine kybernetische Einführung*. Düsseldorf 1973, σελ. 94 έπ.

6. Έ. Böhrer, C., *Entscheidungshilfen für die Regierung*. Opladen 1970, σελ. 81. Dror, Y., *Public Policymaking Re-examined*. Scranton 1968.

7. Έ. Schäfer, G., *Policy Analysis und Politologie*. Είς: Wildemann, R. (έκδοτης), *Sozialwissenschaftliches Jahrbuch der Politik*, BD. 3, 1972, σελ. 267.

8. Έ. του αὐτοῦ, ένθ' άν., σελ. 275.

9. Έ. Schmid, G., «Policy Sciences - Entscheidungslehre - Politikberatung», εις *Politische Vierteljahresschrift*, 1972, σελ. 155 έπ.

10. Έ. Scharpf, F. W., «Planung als politischer Prozess», εις *Die Verwaltung* H.I., 1971, σελ. 1.

11. Έ. Naschold, F., *Politische Wissenschaft*. München 1972, 2a έκδ., σελ. 64-71.

τῆς κοινωνικοπολιτικῆς ἐπιστήμης. Παρουσιάζονται δηλαδή τὰ πράγματα ὡς ἂν ἦτο δυνατός εἰς διαχωρισμός μεταξὺ τῆς ἐπιθυμητῆς ἐπιδράσεως μιᾶς κοινωνικοπολιτικῆς θεωρίας ἀφ' ἐνὸς (τῆς τεχνολογικῆς δηλονότι δυνατότητος ἐφαρμογῆς τῆς καὶ τῆς καταλλήλότητός τῆς) καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς εὐρύτητος, ἐπεξηγηματικῆς τῆς δυνάμεως, καὶ προγνωστικῆς τῆς ἱκανότητος. Ἐν κατάλληλον κριτήριον ἵνα ἀποφανθῶμεν περὶ τῆς τεχνολογικῆς δυνατότητος ἐφαρμογῆς μιᾶς θεωρίας ἀποτελοῦν, ἰδίᾳ, ὁ βαθμὸς τῆς ἐπεξηγηματικῆς τῆς ἱκανότητος καὶ ὁ βαθμὸς ἀξιολογήσεώς τῆς:

«Ἐν τῇ πράξει οὐδὲν εἶναι πλέον χρήσιμον ἀπὸ ὅ,τι μία ὀρθὴ θεωρία». ¹

Τὰ κυρίαρχα ρεύματα ἐν τῇ πρακτικῇ τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐκφράζονται διὰ τῶν λέξεων: «Διαφώτισις καὶ καθοδήγησις», «κριτικὴ καὶ ἔλεγχος». Αἱ δὲ ἐν αὐταῖς ὑπονοοῦνται λειτουργίαι ἐξαρτῶνται ἀμοιβαίως. ² Ἀποστολὴ τοῦ «διαφωτισμοῦ» καὶ τῆς «κριτικῆς» εἶναι ἡ βελτίωσις τῶν γνώσεων περὶ τὰς πραγματικὰς πολιτικὰς σχέσεις, ἡ ἐξάλειψις προκαταλήψεων καὶ ἡ ἀποκάλυψις ἰδεολογικῶν ὑστεροβουλίων. Τῆς δὲ «καθοδήγησεως» καὶ τοῦ «ἐλέγχου», ἡ ἐποικοδομητικὴ ἀξιοποίησις τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐρευνῶν καὶ ἡ διασφάλισις τῆς θεμελιώδους δυνατότητος ἀναθεωρήσεώς των. ³

Ταῦτα πάντα παριστοῦν τι τὸ ἀναγκαῖον διὰ μίαν δημοκρατικὴν κοινωνίαν. Διὰ τῆς κριτικῆς κοινωνικοπολιτικῶν θεωρίων, τῆς κριτικῆς κοινωνικο-

πολιτικῶν προτάσεων καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς παρασκευῆς τῆς «πολιτικῆς», συνελόντι εἰπεῖν διὰ τῆς κριτικῆς ἀξιοποιήσεως τῆς κοινωνικοπολιτικῆς γνώσεως, ἡ ἀπλὴ ὁμολογία περὶ οὐτοπιστικῆς θέσεως στόχων παραχωρεῖ τὴν θέσιν τῆς εἰς ἐν κριτικὸν ἐρώτημα περὶ μιᾶς δυνατότητος συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῆς θέσεως τῶν στόχων καὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μέσων, οἱ δογματικοὶ ἰσχυρισμοὶ παραχωροῦν τὴν θέσιν τῶν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς δυνατότητος πραγματοποιήσεως πολιτικῶν ἐπιδιώξεων, ἡ «στρατηγικὴ ἀνοσίᾳς» εἰς τὸ ἐρώτημα τῆς ἐμπειρικῆς ἀξιολογήσεως, καὶ τέλος ἡ ρομαντικὴ κριτικὴ καὶ ἡ προσποιητὴ κοινωνικοπολιτικὴ διάλεκτος εἰς τὴν θεωρητικὴν σκέψιν καὶ τοὺς ὁρισμούς ἐννοιοῦν. ⁴ Ὁ κλονισμός συνεπῶς τῶν ἰδεολογικῶν δικαιολογήσεων διὰ μιᾶς κριτικῆς ὀρθολογικῆς ἀναλύσεως εἶναι ἐνέργεια ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ μίαν «κριτικὴν» λειτουργίαν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν. Ὑπὸ τὸν ὄρον δὲ «κριτικὴ» δὲν ὑποκρύπτεται ὁ προστατευτικὸς ἐκεῖνος μανδύας πρὸς κάλυψιν τῶν πολιτικῶν δογματοποιημένων καὶ ἐπιστημονικῶς ἀνοσοποιημένων ἐκείνων ἰσχυρισμῶν.

Τοῦτο συνεπάγεται μίαν ἀναπόλησιν τῶν ἐπιστημολογικῶν θεμελιῶν τῶν κοινωνικοπολιτικῶν ἐπιστημῶν: «ἐκεῖνο τὸ ποῖον δημιουργεῖ ἀνάγκην εἶναι συνεπῶς ἡ σύγκρουσις τῶν μετεπιστημονικῶν πεποιθήσεων τῶν δύο «παράξεων», καὶ ὅχι ἡ διήθεν ἐρμηνεία τῆς ἐπιστημολογικῆς ἀγνοίας καὶ τὰ γλωσσολογικὰ ἐλαφρυντικὰ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν θεμελιωτῶν, οὕτε ἡ κατηγορία ὅτι αἱ «behavioral» ἐρευνᾶι σημαίνουν ἑλλειψιν ἐπιστημονικῆς παραδόσεως. Εἶναι ἡ ἀμερόληπτος ἐπιστημονικὴ-λογικὴ ἐρευνᾶ ἀρισμένων ἐπιστημολογικῶν θέσεων καὶ ὅχι ἡ ἀνακατασκευὴ τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τῆς οὐσίας τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὴν πολιτικὴν. ⁵

1. Ἴδε Albert, H., *Probleme der Wissenschaftslehre in der Sozialforschung*, ἐνθ' ἀν., σελ. 55.

2. Ἴδε Albert, H., *Konstruktion und Kritik. Aufsätze zur Philosophie des kritischen Rationalismus*. Hamburg 1972, σελ. 89 ἑπ.

3. Ἐπ' αὐτοῦ ἰδίᾳ Lompe, K. *Wissenschaftliche Beratung der Politik*. Göttingen 1966. Περὶ κοινωνικῶν προβλημάτων ἀξιοποιήσεως, τὰ ποῖα ἐπάγονται αἱ ἐμπειρικαὶ κοινωνικαὶ ἐρευνᾶι, ἴδε Friedrichs, J., *Methoden empirischer Sozialforschung*, Reinbeck bei Hamburg 1973, σελ. 32-59.

4. Ἴδε Albert, H., *Konstruktion und Kritik*, ἐνθ' ἀν., σελ. 386.

5. Ἴδε Schmitz, M., ἐνθ' ἀν., σελ. 18.